

Utenriks- og sikkerhetspolitiske institutter

En gjennomgang

Utenriks- og sikkerhetspolitiske institutter

En gjennomgang

Norges forskningsråd

© **Norges forskningsråd 2006**

Norges forskningsråd
Postboks 2700 St. Hanshaugen
0131 OSLO
Telefon: 22 03 70 00
Telefaks: 22 03 70 01

Publikasjonen kan bestilles via internett:
<http://www.forskningsradet.no/publikasjoner>

eller grønt nummer telefaks: 800 83 001

Grafisk design omslag:	Creuna as
Foto/ill. omslagsside:	Photo Alto
Trykk omslag:	Allkopi as
Trykk innmat:	Forskningsrådets hustrykkeri
Opplag:	300

Oslo, desember 2006
ISBN 82-12-02378-8 (trykksak)
ISBN 82-12-02379-6 (pdf)

Forord

Som en oppfølging av Forskningsmeldingen, St. meld. nr. 20 (2004-2005) ”Vilje til forskning”, har Kunnskapsdepartementet bedt Forskningsrådet om å foreta en gjennomgang av instituttene som arbeider innenfor områdene arbeids- og sosialpolitikk og utenriks- og sikkerhetspolitikk. Som ledd i dette arbeidet nedsatte Forskningsrådet i mai 2006 et eget utvalg til å foreta en gjennomgang av institutter som forsker på utenriks- og sikkerhetspolitikk.

Forskningsrådet oppnevnte følgende personer til dette utvalget:

Håkan Wiberg, seniorforsker, Dansk Institut for Internationale Studier, leder
Sverre Jervell, seniorrådgiver, Utenriksdepartementet
Paal Sigurd Hilde, seniorrådgiver, Forsvarsdepartementet
Anne Sæterdal, seniorrådgiver, tidligere Norsk institutt for kulturminneforskning, nå selvstendig konsulent
Tarja Väyrynen, professor, Tampere Peace Research Institute.

Sekretær for utvalget er Helge Godø, forsker ved NIFU STEP Studier av innovasjon, forskning og utdanning. Utvalgets arbeid har blitt fulgt av Ingunn Stangeby, Jorunn Thorbjørnsrud og Lillian Børresen fra Norges forskningsråd.

I arbeidet med gjennomgangen har utvalget hatt hovedfokus på følgende sentrale norske forskningsinstitutter:

Chr. Michelsens Institutt (CMI)
Fafo - Institutt for anvendte internasjonale studier AS (Fafo AIS)
Fridtjof Nansens Institutt (FNI)
Institutt for fredsforskning (PRIO)
Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI)

Foreliggende rapport gjengir konklusjoner og anbefalinger fra utvalget, samt utvalgets begrunnelser og drøftinger av disse.

November 2006

Håkan Wiberg - utvalgets leder
Sverre Jervell, Paal Sigurd Hilde, Anne Sæterdal, Tarja Väyrynen
Helge Godø – utvalgets sekretær

Innhold

1	Sammendrag	7
2	Mandat og tolkning av mandatet	9
2.1	Bakgrunn og mandat	9
2.2	Arbeidsmåte og tilnærminger	9
2.3	Utvalg av institutter som utvalget har forholdt seg til.....	10
2.4	Brukersynspunkter.....	10
3	Premisser for de utenriks- og sikkerhetspolitiske instituttene i fremtiden	12
3.1	Hvilke utfordringer må møtes - hva kan forbedres?.....	12
3.2	Markedstilpasning	13
3.3	Transaksjonskostnader	15
3.4	Historiske føringer.....	17
3.5	Nærhet – distanse - uavhengighet	20
3.6	Samarbeid - arbeidsdeling - konkurranse	21
3.7	Fremtidsretting og nye kunnskapsbehov	23
4	Konklusjoner og anbefalinger	25
4.1	Konklusjoner	25
4.2	Anbefalinger	28
4.2.1	Strategiske forskningsprogrammer (SFP) og dialogmekanisme.....	28
4.2.2	Samarbeid og organisering av instituttene	29
4.2.3	Revisjon av ”nasjonale oppgaver”	30
Vedlegg 1	Forskningsrådets oppnevning og utvalgets mandat.....	31
Vedlegg 2	Instituttenes bakgrunn, tematiske fokus og utvalgte nøkkeltall.....	37
Vedlegg 3	Tidligere evalueringsrapporter og annen bakgrunnsinformasjon	69

1 Sammendrag

Denne innstillingen anbefaler tiltak som kan bidra til å gjøre norske forskningsinstitutter som arbeider med utenriks- og sikkerhetspolitiske tema, mer fremtidsrettet. Det viktigste nye tiltaket er opprettelse av en ordning med *SFP – Strategiske forskningsprogrammer*, en ordning som skal bygge opp og utvikle kompetanse på områder der dette trengs i fremtiden. Det skal også omfatte en dialogmekanisme som kan frembringe fremtidsrettede og relevante, gjerne flerfaglige, satsinger. Det forutsettes at SFPene er langsiktige og av en viss størrelse, og at de tildeles etter konkurranse hvor faglig kvalitet er det klart viktigste kriteriet.

Gjennomgangen av instituttene og deres arbeid har gitt utvalget et klart inntrykk av at vi i Norge har et bredt og høyt kvalifisert forskningsmiljø på det utenriks- og sikkerhetspolitiske feltet. Sammen og hver for seg har instituttene et potensial for også i fremtiden å kunne levere et godt kunnskapsgrunnlag for utvikling av utenriks- og sikkerhetspolitikken, med både politikere, embetsverk og offentligheten som målgruppe.

Utvalget mener at det nå bør tilrettelegges for større grad av langsiktighet og forutsigbarhet i denne delen av instituttsektoren. Dette vil bidra til styrking ikke bare av rekruttering og grunnforskningskompetanse, men også til utvikling av nye forskningsområder som er av interesse både i Norge og ellers. Her ligger det en sterk utfordring både til brukerne, de som finansierer forskningen, og til instituttene.

SFP-ordningen som utvalget foreslår, vil tilrettelegge ikke bare for mer langsiktige satsinger, men også for en større grad av faglig uavhengighet fra oppdragsgiver.

Utvalget noterer at fagmiljøene i instituttene har ulike kompetanseprofiler. Dette gjør samarbeid mellom instituttene både nødvendig og ønsket.

Utvalget ser ikke dagens instituttstruktur og – organisering som en hindring for videre samarbeid og utvikling av kunnskapsfeltet, og foreslår verken omorganisering eller omstrukturering av instituttene.

Men instituttene bør i større grad kunne utvikle samarbeidet seg imellom i en retning som både instituttenes brukere og forskersamfunnene er tjent med.

De foreslåtte SFPer legger opp til slikt samarbeid. Det kan skje ved ordningen med ett lederinstitutt for det enkelte SFP som har ansvaret for å etablere et samarbeid med andre nasjonale og internasjonale institutter samt universiteter.

Utvalget anbefaler videre at ved en innføring av SFP bør Norges forskningsråd innføre retningslinjer for forholdet mellom universitetene og instituttsektoren som bedre tilrettelegger for samarbeid om forskerutdanning.

Utvalget anser mange av de oppgavene som instituttene gjennomfører og som går inn under kategorien ”nasjonal oppgave” isolert sett som verdifulle og viktige bidrag både til forskersamfunnet og allmennheten. Men utvalget mener at det bør skapes større klarhet i ansvars- og finansieringsforholdene for slike oppgaver. Utvalget foreslår at ”nasjonale oppgaver” ikke skal være med i instituttenes grunnfinansiering.

2 Mandat og tolkning av mandatet

2.1 Bakgrunn og mandat

Formålet med denne gjennomgangen er å vurdere instituttsektoren på området utenriks- og sikkerhetspolitikk, hovedsakelig ut fra kriteriene faglig kvalitet, relevans og effektivitet i systemet. Gjennomgangen skal ha fokus på instituttsektorens struktur og helhet. Det skal ikke gjøres en inngående evaluering av den faglige virksomheten ved hvert enkelt institutt. Gjennomgangen skal identifisere mulige forbedringspunkter, og komme med forslag til tiltak og konkrete virkemidler for å realisere potensialet for forbedring. Gjennomgangen skal kartlegge og vurdere samarbeid, arbeidsdeling og konkurranse mellom instituttene, og mellom instituttene og andre forskningsmiljøer, jfr. Forskningsrådets notat av 30. mai 2006 om utvalgets oppnevning og mandat, se vedlegg 1.

Nedenfor listes spørsmål som avspeiler utvalgets tolkning av mandatet og som derfor har vært sentrale i utvalgets diskusjoner og vurderinger av instituttene:

- Bidrar arbeidsdelingen, samarbeidet og konkurransen internt mellom instituttene, og mellom instituttene og andre forskningsmiljøer, til å styrke forskningsområdet?
- Tilbyr instituttene forskning som har faglig relevans for sentrale brukeres etterspørsel og behov for grunnleggende og anvendt forskning?
- Er forskningen tilstrekkelig tverrfaglig?
- Deltar instituttene aktivt i internasjonalt forskningssamarbeid?
- Bidrar instituttene til politikkutforming og innovasjon?
- I hvilken grad ivaretar de aktuelle instituttene en kritisk og uavhengig rolle
 - i forhold til sine oppdragsgivere?
 - i forhold til den generelle samfunnsdebatten?
- Følges nasjonale oppgaver og forvaltningsoppgaver opp på en god måte?

2.2 Arbeidsmåte og tilnærminger

Utvalget har basert sitt arbeid på følgende kilder:

- Svarene på et spørreskjema fra utvalget med spørsmål knyttet til instituttets egenvurdering, med svarfrist 15. august 2006.
- Brukerundersøkelse fra oktober 2006, se pkt. 2.4.
- Diskusjoner i utvalgsmøter i forhold til mandat. Det er avholdt fem møter.
- Tidligere relevante evalueringer og forskningspolitiske dokumenter
- Dialogmøter med hvert enkelt institutt avholdt 9.-10. oktober 2006 i Forskningsrådets lokaler i Oslo.
- Innspill fra instituttene om fremtidige store satsinger.

- NIFU STEPs utredning om de utenriks- og sikkerhetspolitiske instituttene, som vedlegges denne innstillingen som utrykt vedlegg, men hvor deler av utredningen er gjengitt i vedlegg 2.

Utvalget har mottatt informasjon om andre utredninger og omlegginger av finansieringssystemer osv. i Forskningsrådet som har pågått parallelt, men har ikke tatt stilling til disse. De har heller ikke gitt konkrete føringer for våre konklusjoner.

2.3 Utvalg av institutter som utvalget har forholdt seg til

Med utgangspunkt i kriteriene fra Norges forskningsråd ble følgende institutter valgt ut for gjennomgangen:

- Chr. Michelsens Institutt (CMI)
- Fafo - Institutt for anvendte internasjonale studier (Fafo AIS)
- Fridtjof Nansens Institutt (FNI)
- Institutt for fredsforskning (PRIO)
- Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI)

Disse fem instituttene (heretter for enkelhets skyld omtalt som de *utenriks- og sikkerhetspolitiske instituttene*) er valgt ut fordi de er selvstendige institusjoner med eget styre og lang forskningserfaring. Det ble gjennomført en nettverksundersøkelse i forkant for å få fram hvilke institutter som er kjerneinstitutter på feltet.

Følgende forskningsinstitutter ble *ikke* med i gjennomgangen:

- Forsvarets forskningsinstitutt (FFI), Avdeling for analyse
- Institutt for forsvarsstudier
- Arena-programmet ved Universitetet i Oslo

Begrunnelsen for denne avgrensningen er at de nevnte institutter er avdelinger i større organisasjoner og at de derfor ikke har samme selvstendige instituttstatus som de øvrige instituttene.

2.4 Brukersynspunkter

Hvem er instituttenes brukere? Hva slags synspunkter har disse brukerne om resultatene og instituttene - og hvilke forbedringer ønsker de? Er brukerne tilstrekkelig informert om hvordan instituttene arbeider og hva slags samarbeid de har med hverandre? Det var utvalgets hensikt å kaste lys over disse og lignende spørsmål gjennom en spørreskjemaundersøkelse av samme type som den som ble brukt av utvalget som gjennomgikk de arbeids- og sosialpolitiske instituttene. Nesten identiske spørsmål ble brukt. Navn på kontaktpersoner ved brukerinstitusjonene ble innhentet fra instituttene, 10 kontaktpersoner pr. institutt. Et web-basert spørreskjema ble sendt til email-adresser som vi hadde fått oppgitt av instituttene.

Imidlertid kunne ikke undersøkelsens resultat brukes som planlagt. Selv etter to purringer var det bare 15 av 52 som hadde besvart spørreskjemaet, altså mindre enn 30 %. Dette er altfor lavt til at en analyse skal være meningsfull, fordi man ikke vet noe om representativiteten. Den eneste konklusjonen vi tør trekke fra rådata, er at det ikke er tegn til sterke brukermeneringer i noen retning, nesten alle svar ligger i nærheten av midten av den skala som ble brukt i spørsmål om deres vurderinger av de enkelte instituttene.

Den tilsvarende brukerundersøkelsen utført for de arbeids- og sosialpolitiske instituttene var stort sett identiske, men her var svarprosenten på 62 %, dvs. dobbelt så høy, og dermed tilstrekkelig til en analyse. Ettersom de to undersøkelsene er stort sett identiske, og ble gjennomført i samme tidsrom, kan det utelukkes at forskjellen i svarprosent skyldes forskjeller i metode eller kvalitet. Det kan derfor reflektere forskjeller som enten gjelder brukerne, instituttene eller forholdene mellom dem. Hvilke av disse kan vi kun spekulere om.

Vi har derfor vært nødt til å bruke andre kilder for å orientere oss om brukersynspunkter. En type kilde er de synspunkter fra brukere i statsforvaltningen som man kan finne i noen av de tidligere utredninger angitt i vedlegg 3, men med den reservasjon at de omhandler brukersynspunkter som ligger noen år tilbake i tiden og at det kan være uvisst om de fortsatt er gyldige. En annen type kilde er de aktuelle instituttene: Både i deres egenvurderinger og i dialogmøtene (9.-10. oktober 2006) fremkom en del om synspunkter om deres brukere. Forbeholdet her er selvfølgelig at det handler om annenhånds informasjon med en mulig bias. Endelig finns det synspunkter fra noen brukere i den norske massemediedebatt (med de normale reservasjoner når massemedier fungerer som mellomledd). I sum har utvalget derfor fått en innsikt i brukersynspunkter som dekker i det minste en del av de spørsmål som ble stilt i spørreskjemaundersøkelsen.

3 Premisser for de utenriks- og sikkerhetspolitiske instituttene i fremtiden

Gjennomgangen har gitt utvalget et klart inntrykk av at vi i Norge har et bredt og høyt kvalifisert forskningsmiljø i de utenriks - og sikkerhetspolitiske instituttene. Sammen og hver for seg har instituttene et potensial for å kunne levere et godt kunnskapsgrunnlag for utvikling av utenriks- og sikkerhetspolitikken, med både politikere, embetsverk og offentligheten som målgruppe.

Utvalget spør seg på denne bakgrunn om ikke det hadde vært en viktig investering for Norge å satse på mer ressurser til forskning på dette området. I en tid med store utenriks- og sikkerhetspolitiske omstillinger og utfordringer er en slik satsing viktig.

Skal forskningen komme mer aktivt til nytte, må viktige brukergrupper i det politiske og økonomiske miljø i departementene være interessert i faktisk å trekke på den kunnskap og kompetanse som instituttene besitter. Aktiv bruk av forskning må bli en del av organisasjonskulturen. Det er helt klart en etterspørsel etter de tjenester instituttene kan tilby, men etterspørselen varierer mellom ulike brukere. Interessen for å bruke instituttene varierer av ulike grunner både mellom og innad i de enkelte departement og hos andre brukere. Utvalget vil oppfordre departementene til å utvikle en kultur for aktiv bruk av forskning innenfor sine ansvarsområder.

Instituttene kan som helhet konstatere at de i løpet av de siste 10-20 årene har opplevd økende etterspørsel etter forskning som de kan utføre, både nasjonalt og internasjonalt. De forventer at denne tendensen vil vedvare og ser for seg en uendret eller svak vekst i virksomhetene sine i fremtiden. Noen institutter har nedfelt fremtidsvurderinger i konkrete strategiske planer (Fafo AIS, PRIO), mens de andre er mer omtrentlige.

3.1 Hvilke utfordringer må møtes - hva kan forbedres?

Til tross for at de norske instituttene som arbeider med utenriks- og sikkerhetspolitiske spørsmål, har oppnådd gode resultater både i nasjonal og internasjonal målestokk, står de overfor en del viktige utfordringer som bør møtes.

Det er sammensatte årsaker til dette. Noe ligger i historiske føringer fra etableringen av instituttene, noe i tradisjoner hos brukerdepartementene og noe i dagens rammebetingelser og finansieringssystemer.

Dette reiser en del utfordringer som diskuteres i dette kapittelet:

- *Markedstilpasning:* Hvordan finne en god balanse mellom oppdragsinntjening og markedstilpasning som fremmer fleksibilitet og fornyelse på den ene side, og stabile,

langsiktige grunnbevilgninger på den andre side som sikrer kontinuitet, kompetansebygging og uavhengighet?

- *Transaksjonskostnader:* Hvordan sikre mest mulig forskning for hver krone - at bevilgninger som avsettes til forskning, faktisk går til forskning og ikke til administrasjon og pengejakt?
- *Historiske føringer:* Hvordan sikre mest mulig likeverdige rammebetingelser for forskningsmiljøene som skal samarbeide på dette feltet?
- *Nærhet, distanse og uavhengighet:* Hvordan sikre god dialog og felles forståelse av kunnskapsbehovene mellom forskningsmiljøene og brukerdepartementene og samtidig opprettholde en profesjonell distanse og uavhengighet?
- *Samarbeid, arbeidsdeling og konkurranse:* Hvordan få fram en tydeligere arbeidsdeling som kan fremme mer samarbeid mellom instituttene? Hvilke typer virkemidler kan brukes for å stimulere samarbeid? Når er det hensiktsmessig med konkurranse mellom miljøene, og når bør det heller satses på samarbeid?
- *Fremtidsretting og nye kunnskapsbehov:* Hvordan sørge for at instituttene kan få utvikle nye og kommende kunnskapsfelt som ikke har et marked nå? Nye problemstillinger og nye kunnskapsbehov krever ofte nye, flerfaglige samarbeidskonstellasjoner - hvordan legge til rette for at slike kan utvikles?

3.2 Markedstilpasning

Én viktig utfordring instituttene står overfor, er økende avhengighet av oppdragsbasert inntjening. Instituttene må i økende grad tilpasse seg et til dels skiftende og fragmentert marked. Oppdragsmarkedet utgjør en stor andel av samlet omsetning, og har dermed stor innflytelse på instituttenes forskningsprofil. Dette kan bidra positivt både til kvalitet og relevans. Det kan gi økt fleksibilitet og styrket omstillingsevne i sektoren. Det er utvalgets inntrykk at instituttene i dag stort sett er dyktige til å omstille seg og rette seg etter markedet.

Sterk markedstilpasning, særlig i forhold til et marked som i stor grad etterspør mindre prosjekter med sterkt policyfokus, har imidlertid negative effekter som det er viktig å håndtere. Utvalget stiller spørsmålet om den markedstilpassete virksomheten i dag utgjør en for stor andel. Grunnlaget for dette er tallene som fremkommer i tabell 3.1, som viser at andelen oppdragsinntekter, selv om den varierer fra institutt til institutt, er gjennomgående høy.

En for sterk markedstilpasning kan føre til slitasje på grunnkompetanse som kan bli kostbar å bygge opp igjen når behovet melder seg. Dagens prosjekttrettede finansiering med

en relativt sterk markedsavhengighet kan føre til at forskere raskt må gå fra det ene emnet til det andre for å kunne selge sine tjenester og finansiere sine årsverk. Det kan igjen lede til at intellektuell nysgjerrighet og nødvendig fokus på teoretisk og annen grunnleggende forskning erstattes av fokusering på inntjening.

Når det fra Forskningsrådet eller et sektordepartement kommer midler til å utvikle kompetanse på nye felt, vil ofte flere institutter søke. Dette kan være gunstig fordi det gir konkurranse, men det kan også være uheldig dersom kompetansen blir spredt slik at man ikke får bygd opp tunge nok kompetansemiljø.

EU-forskningen representerer et viktig og økende marked som alle instituttene forsøker å rette seg inn mot. Forskningsrådet har i dag ordninger som bidrar til at norske forskningsmiljøer kan gjøre seg gjeldende innenfor EU-forskningen. Det er en støtteordning for utarbeidelse av prosjektforslag, samt en ordning som dekker 25% av den nasjonale delen av prosjektet (medfinansieringen). På tross av dette peker instituttene på at det er svært krevende å gjøre seg mer gjeldende på dette markedet. Det samme gjelder videre utvikling av samarbeidet med USA.

Utvalget ser behov for at instituttene får økt mulighet til langsiktig planlegging og faglig fordypning. Som et alternativ til en fragmentert prosjektstruktur kan langsiktige tematiske forskningsprogram med klar ledelse forankret i ett av instituttene (som får i oppgave å bygge opp samarbeidet på tema) være en vei å gå.

3.2.1 Strategiske forskningsprogrammer (SFP)

Utvalget vil ut fra ovenstående betraktninger anbefale en ordning med *SFP – Strategiske forskningsprogrammer på det utenriks- og sikkerhetspolitiske felt*. Dette er et nytt virkemiddel som tar sikte på å utvikle eller bygge opp ny utenriks- og sikkerhetspolitisk kompetanse på felt der Norge vil trenge det i fremtiden.

En slik ordning vil bare kunne fungere med en tettere dialog mellom de ulike brukerinteressene, aktører i markedet, Forskningsrådet og instituttene. Det vil kunne gi en mer effektiv samordning av ressurser og virkemidler enn vi har i dag.

Innføringen av Strategiske forskningsprogrammer for bør få følger for resten av virkemiddelapparat i forskningsfinansieringen. Den bør vurderes med hensyn til om det gir tilstrekkelige muligheter for departementene til å påvirke temavalg og sikre relevans på den ene side, og på den annen side frihet for forskningen til å levere perspektiver og analyser uavhengig av departementene.

Senter for fremragende forskning (SFF) oppleves av det instituttet som er med på et slikt, som svært positivt. Grunnprinsippene i SFF om langsiktighet og midtveisevaluering bør kunne overføres også til mindre programmer i sektorenes regi for å motvirke fragmentert fordeling til kortsiktige prosjekter.

SFP – Strategiske forskningsprogrammer

Et strategisk forskningsprogram (SFP) er et nytt virkemiddel som tar sikte på å utvikle eller bygge opp ny utenriks- og sikkerhetspolitisk kompetanse på felt der Norge vil trenge det i fremtiden.

Strategiske forskningsprogrammer bør være:

- Langsiktige, ca. 6 års varighet og evaluert midtveis.
- Satsning med tydelige mål og høyt internasjonalt kvalitetsnivå.
- Av en viss størrelse (5-8 millioner kroner pr. år, pr. program).
- Stort nok til å bidra til forskerutdanning/forskerskoler.
- Tematisk foranket i forsknings- og kunnskapsområder der Norge trenger oppbygging av kompetanse.
- *Fremtidsrettede*, dvs. gjelde tema og problemstillinger som sentrale aktører mener vil få økende aktualitet.
- Opprettes via en dialogmekanisme for agendasetting og prioritering (for eksempel mellom sektordepartement, Forskningsrådet og institutter).
- Ledet av *ett* institutt som får ansvar for å organisere samarbeid nasjonalt og internasjonalt.
- Ledet av *en* forskningsleder med sterke akademiske kvalifikasjoner, som er ansvarlig overfor lederinstituttets ledelse, som igjen er ansvarlig overfor finansieringskildene.
- Følges opp av et eget prosjektråd som skal bidra til at SFPen oppnår sine resultater.

Utvalget anbefaler at finansieringen av SFP kan skje gjennom:

- Aktuelle departementer som ser behov for kunnskapsoppbygging på nye eller spesielle felt, enten alene eller i fellesskap, eller
- Aktuelle departementer som kanaliserer øremerkede midler til Norges forskningsråd direkte, eller i tilknytning til andre større satsinger i Norges forskningsråd.

3.3 Transaksjonskostnader

De utenriks- og sikkerhetspolitiske instituttene har alle som nevnt i punktet ovenfor det til felles at de har en stor del av sine inntekter fra oppdrag (fra Forskningsrådet, departement eller andre kilder). Noen av instituttene er svært avhengige av oppdragsforskning: eksempelvis oppgir Fafo AIS at 95% av inntektene kommer fra oppdrag. CMI og PRIO har hhv. 80% og 77% av sine inntekter fra oppdrag.

I dialogmøtene med instituttene ble spørsmålet om instituttenes kostnader knyttet til jakt på finansiering reist. De betegnes som ”betydelige”. Det ble samtidig pekt på at de aktuelle sektordepartementene i stor grad praktiserer fordeling av småoppdrag fordi dette lettere lar seg tilpasse deres rammebetingelser og aktuelle ønsker. Det er rimeligvis en fristelse for instituttene i et slikt system å søke etter ”lette” penger, det vil si enklere prosjekt som medfører lavere søknads- og arbeidskostnader. Dette vil i seg selv ofte bidra til at instituttene sprer seg for tynt utover, med manglende fokus på grunnleggende kunnskapsutvikling.

Utformingen og behandlingen av prosjektsøknader, interne rapporter, etc., skaper et forskerbyråkrati både på instituttene og hos de myndigheter som behandler søknadene. Dette kan føre til at en for stor del av forskningsressursene brukes på administrasjon.

Forskningsrådets små og store programmer er en viktig finansieringskilde. Disse kan også romme kompetanseutvikling. Det å lete etter passende programmer og muligheter i Forskningsrådets noe kompliserte og omfattende virkemiddelstruktur, bygge opp samarbeidskonstellasjoner og utforme prosjekter er krevende og tar lang tid. Ambisjonsnivået i programmene som utlyses, er ofte mer omfattende enn det er ressurser til. De er ofte tematisk brede og åpne for mange søkere. Avslagsprosenten blir i mange tilfeller svært høy, helt opp til 90% i enkelte utlysninger. Systemet kan ende opp med å favorisere forskere som er dyktige til å skrive søknader. Det er en stor utfordring å finne gode måter å sikre både kvalitet og relevans på uten at mye energi går til rent administrative kontrollfunksjoner. Det at så stor aktivitet går med til nytteløs søking er et tegn på at finansieringsstrukturen har et forbedringspotensial.

Selve kvalitetssikringsprosessen i Forskningsrådet og fordelingsprosessen tar også lang tid. Det blir derfor en utfordring i forhold til disse instituttene å finne andre finansieringsformer som kan supplere de muligheter som ligger i Forskningsrådets programmer og prosjekter.

Departementene har et overordnet ansvar for forskningen i sin sektor, både for den mer grunnleggende og for den anvendte forskningen. De ulike sektorene har ulike måter å praktisere dette ansvaret på. Det er viktig at de ressursene som departementene har til forskning og formidling, ikke bare går til kortsiktige kunnskapsbehov av utredningskarakter. Departementene bør ha mulighet til å etablere programmer av en viss størrelse og varighet som kan gi plass for kompetanseutvikling og forsterke en rasjonell tematisk arbeidsdeling mellom instituttene. Dette må kunne gjøres uten store transaksjonskostnader. (Se beskrivelse av SFP ovenfor.) Innenfor slike programmer av mer langsiktig karakter bør det være tydelige signaler om at det skal bygges opp samarbeid nasjonalt og internasjonalt. Utvalget er av den oppfatning at utvikling av et slikt finansieringsinstrument, gjerne i departementenes regi, rettet mot det enkelte institutt, vil føre til både høyere kvalitet og økt relevans. Det vil også kunne føre til bedre og tydeligere arbeidsdeling mellom forskningsmiljøene og til at instituttenes tematiske profiler blir

lettere å identifisere. Dersom dette gjøres i dialog med Forskningsrådet og instituttene selv, vil dette også kunne styrke de større programmene som Forskningsrådet driver på feltet.

3.4 Historiske føringer

Basisfinansieringen¹

Den offentlige basisfinansieringen av instituttene i sektoren er til en viss grad preget av historiske forhold som i dag er mindre relevante. Det bør etter utvalgets vurdering være et mål å sikre relativt likeverdige forhold for instituttene. De bør alle ha like gode muligheter for å drive både grunnleggende og anvendt forskning, så langt de selv ønsker det.

Også de prosesser basisfinansieringen tildeles gjennom, bør være mest mulig lik: Forskningsrådet bør ha en lik rolle i forhold til alle instituttene. Dette innebærer at NUPIs noe spesielle stilling bør omvurderes i lys av likebehandlingsprinsippet.

Som antydnet ovenfor, er det relativt stor forskjell på hvor mye instituttene mottar av basisfinansiering. Det er også ulike prosesser for denne tildelingen. Tabellene 3.1 og 3.2 gir nærmere oversikt over dette. Totalbudsjettet er imidlertid for enkelte institutters vedkommende sterkt påvirket av gjennomfakturering til prosjekter som drives utenfor instituttene, gjerne i utlandet, og som ofte har en svakere tilknytning til den egentlige forskningsvirksomheten. Som nevnt under pkt 3.2 skyldes fluktuasjoner i totalinntektene fra år til år i hovedsak store prosjekter hvor instituttet har koordinatoransvar. Basisbevilgningens andel av de totale inntektene sier derfor lite om hvor mye basisbevilgning som er tilgjengelig for forskningen ved institusjonene.

I tillegg til basisbevilgningen har CMI andre generelle midler på 1,2 mill. kroner. Tallene for Fafo i tabell 3.1 og tabell 3.2 gjelder hele Forskningsstiftelsen Fafo.

¹ Basisfinansiering betyr i denne sammenheng summen av grunnbevilgning og bevilgninger til SIP (Strategiske Instituttprogrammer).

Tabell 3.1: Instituttene totale inntekter, forskerårsverk og basisbevilgninger i mill. kroner. 2005

Institutt	Totale inntekter	Forskerårsverk	Grunnbevilgning	SIP	Basisbevilgningsandel av totale inntekter
PRIO	46,0	36	7,1	2,4	21 %
FNI	20,2	20	4,8	3,6	42 %
NUPI	55,0	35	14,9	4,8	36 %
CMI	57,0	32	8,7	2,4	20 %
Fafo	77,9	66	6,4	2,2	11 %

Tabell3.2: Instituttene basisbevilgninger som andel av instituttene inntekter. Prosent. 2001- 2005

Institutt	2001	2002	2003	2004	2005
PRIO	18	19	18	26	21
FNI	32	32	38	30	42
NUPI	39	35	37	32	36
CMI	22	24	20	20	20
Fafo	8	10	11	10	11

Basisbevilgning til Fafo AIS – som har rundt 20 forskerårsverk - fordeles internt i Fafo. Fafo AIS har ikke egne SIP-midler, men får en grunnbevilgning som utgjør rundt 5 – 8% av driftsinntektene fra Forskningsstiftelsen Fafo. Tallene i tabell 3.2 gjelder også for hele Forskningsstiftelsen FAFO, og ikke bare Fafo AIS. For Fafo AIS utgjør basisbevilgningen kun 8% av deres inntekter i 2005.

Det er utvalgets oppfatning at den fordelingen som skyldes historiske forhold ikke tilstrekkelig reflekterer vurderinger av kvalitet og relevans.

Instituttene nasjonale oppgaver og forvaltningsoppgaver

Som hovedprinsipp bør forskningsinstituttene ikke ha omfattende forvaltningsoppgaver. Enkelte av instituttene påpeker at de har visse ”nasjonale oppgaver”.

Slike oppgaver er i noen tilfeller nedfelt i instituttets formålsparagraf. Oppgavene kan gjelde spesialiserte tjenester av permanent karakter som drift av databaser, utgivelse av tidsskrifter, drift av spesialbibliotek, osv. Utvalget har registrert følgende ”nasjonale oppgaver” som instituttene selv angir:

- NUPI utgir tidsskriftene *Internasjonal politikk*, *Forum for Development Studies* og *Nordisk Østforum*.
- NUPIs generelle seminar- og informasjonsvirksomhet vis-à-vis diplomatiske delegasjoner i Norge og andre offisielle arrangementer i regi av UD. NUPIs generelle seminar og møtevirksomhet, med bred kontaktflate bl.a. til diplomatiske og politiske representanter fra andre land.
- NUPIs – og PRIOs – generelle tilstedeværelse i offentligheten, gjennom kommentarer, debattinnlegg, osv.

- NUPIs bibliotek som også betjener FAFO og norske ambassader i utlandet.
- NUPI driver særskilt informasjonsvirksomhet rettet mot skoleverket og annen interessert offentlighet, bl.a. gjennom *Hvor Hender Det*, som utkommer annenhver uke.
- PRIOs utgivelse av tidsskriftet *Security Dialogue* og *Journal of Peace Research*
- PRIOs databaser innenfor freds- og konfliktstudier
- CMIs bibliotek relatert til utviklingsstudier
- FNIs administrasjon av Polhøgda og minnet om Nansen

Disse oppgavene – og måten de utføres på – er av stor verdi, både i nasjonal og internasjonal sammenheng og bidrar positivt til instituttenes samfunnsmessige legitimitet. Dette gjelder særlig aktiviteter som profilerer instituttene og deres forskere i media og offentligheten.

”Nasjonale oppgaver” er imidlertid problematiske i bevilgningsmessig sammenheng og for konkurransesituasjonen instituttene imellom. NUPI godtgjøres økonomisk for sin utførelse av ”nasjonale oppgaver”, mens andre, slik som PRIO, ikke nyter godt av tilsvarende ordninger. Denne forskjellen gir noen institutter en begunstiget posisjon vis-à-vis konkurrentene.

Utvalget er av den oppfatning at man må finne frem til rettferdige incentivordninger som ivaretar de positive aspektene ved dagens ”nasjonale oppgaver”. Ordninger som oppmuntrer instituttene til fortsatt aktiv deltakelse i offentligheten er viktige i denne sammenheng. Samtidig bør mer spesialiserte oppgaver, slik som drift av databaser, målrettet informasjonsvirksomhet overfor det diplomatiske korps i Norge og lignende være oppgaver som klarere oppdragsfinansieres, og ikke inngår som del av grunnbevilgningen til enkelte institutt.

Utvalget foreslår at det foretas en særskilt gjennomgang av det som i dag kalles ”nasjonale oppgaver”. Det bør vurderes hvilke det fortsatt er riktig at instituttene ivaretar og hvilke det ikke lenger er nødvendig å knytte til et spesielt institutt. Det bør videre utvikles likeverdige prinsipper for tildeling av denne typen oppgaver og tilhørende ressurser til instituttene.

Utvalgets anbefaling er at med unntak av FNIs ivaretagelse av eiendommen på Polhøgda og Nansens minne og CMIs spesialbibliotek for faglitteratur om utviklingsstudier, bør ”nasjonale oppgaver” ikke være grunnlag for noen særfordel med henhold til grunnfinansiering av instituttene. Prinsippet bør være at der hvor en oppdragsgiver ønsker spesielle tjenester eller rutinemessige oppdrag utført, bør disse settes ut på vanlig kontrakt og eventuelt konkurranseutsettes i henhold til regler for offentlige innkjøp.

3.5 Nærhet – distanse - uavhengighet

Når en regjering prioriterer et utenriks- og sikkerhetspolitisk saksfelt, vil dette ofte medføre økt behov for forskningsbasert kunnskap. Eksempelvis etterspør Utenriksdepartementet gjerne skreddersydde utredninger på spesifikke tema. Det er helt naturlig å etterspørre dette, men det krever at det allerede er en kompetanseberedskap på det aktuelle området i instituttene. Det må være en relevant grunnlagskompetanse som kan mobiliseres for å gi raske og gode svar. Dette er mulig å få til dersom fagmiljøene har langsiktige avtaler på de aktuelle temaområdene som gjør at de kan vedlikeholde grunnlagskompetansen på området.

Utvalget ser det som en viktig utfordring å utvikle prosesser og virkemidler som gir en bedre felles forståelse av kunnskapsbehovene i departementssektorene og forskningsmiljøene. Dersom departementene gir tydelige signaler om aktuelle og ventede kunnskapsbehov, og legger til rette for at instituttene hver for seg og sammen kan utvikle en kunnskapsberedskap på bestemte områder, vil dette bidra til å sikre tilgjengeligheten på relevant forskningskompetanse. Dersom departementene kun fokuserer på tildeling av kortsiktige prosjektmidler for å dekke umiddelbare kunnskapsbehov, vil dette få negative konsekvenser på sikt.

En relativt tett kopling mellom sektorene og de ulike instituttene har mange fordeler. Det kan gjøre forskningen mer relevant og bidra til at sentralforvaltningen i større grad tar i bruk forskning som underlag for sin politikktutvikling. På den annen side kan kontakten over tid bli for tett. Når forskerne er avhengige av kortsiktige prosjektmidler fra ulike myndigheter, kan det oppstå situasjoner der forskerne unnlater å ta opp problemstillinger som kan føre til negative reaksjoner hos dem som stiller midler til disposisjon. Med andre ord kan det utvikle seg selvsensur og uvilje mot å ta opp kritiske og kontroversielle problemstillinger og perspektiver. Dette kan svekke forskningens legitimitet over tid.

Samtidig som det skal sikres en relevans og en lydhørhet overfor sektorenes kunnskapsbehov, skal det også være tilstrekkelig distanse og uavhengighet. Forskningsrådet kan bidra til å sikre uavhengighet og legitimitet.

Det vil være i alles interesse at policyorienterte forskningsmiljøer som de utenriks- og sikkerhetspolitiske instituttene har en uavhengighet i forhold til andre institusjonelle interesser og dagsordener. I dialogmøtene fremhevet enkelte institutter at dette ikke var så problematisk fordi oppdragsgivere ikke utgjør en homogen, monolittisk masse med en stabil og velartikulert preferanse. Andre hevdet at sterke seleksjonsmekanismer i oppdragsmarkedet virker diskriminerende for forskningsaktiviteter som ”ikke passer inn”.

Problematikken rundt nærhet, distanse og uavhengighet vil kunne tilnærmes gjennom utvalgets anbefaling om sterkere fokus på langsiktighet og kompetansebygging i instituttsektoren. Ved å holde avhengigheten av kortsiktig oppdragsfinansiering innenfor

visse grenser gjennom langsiktig finansiering vil man bidra til å minske instituttenes umiddelbare avhengighet av finansieringskilden. Ved samtidig å opprette hensiktsmessige arenaer for dialog mellom oppdragsgiverne og instituttene, slik utvalget foreslår, vil man samtidig sikre en nødvendig og fruktbar kommunikasjon disse imellom.

3.6 Samarbeid - arbeidsdeling - konkurranse

Instituttene er oppfordret til både å konkurrere og til å samarbeide. Et generelt spørsmål blir da under hvilke betingelser disse lar seg forene – og i hvilken grad. På oppdragsmarkedene er instituttene i noen tilfeller i konkurranse med hverandre, men ikke i andre. Her kan det være behov for incentiver for samarbeid og utvalgets forslag til SFP kan ha en slik rolle. Det er ennå ikke sikkert hvordan den foreslåtte, nye finansieringsordningen med resultatbasert grunnfinansiering av instituttene (RBG) vil bli utformet i praksis. Hvis den blir basert på instituttenes resultater i forhold til hverandre, oppstår det i realiteten et nullsumspill (dvs. ingen kan få større bevilgninger uten at noen andre får tilsvarende mindre). Om så blir tilfellet vil det være et økt behov for incentiver for samarbeid mellom instituttene.

Instituttene ga i dialogen med utvalget uttrykk for at de er generelt positive til samarbeid med både norske og internasjonale forskningsinstitusjoner. Flere av instituttene oppgir at de alt har et utstrakt samarbeid både nasjonalt og internasjonalt, og at omfanget øker. Instituttene har i flere år samarbeidet om strategiske instituttprogram (SIP), en ordning alle instituttene framhever som et vellykket virkemiddel.

Instituttene er positive til føringer om økt samarbeid, for dermed blant annet å unngå oppbygging av uheldig dupliserende kompetanse. De vil imidlertid nødig være bundet til å velge bestemte samarbeidspartnere. Ingen av instituttene ønsker organisatoriske grep som tvinger dem til samarbeid, enten disse er direkte eller via finansielle incentiver.

Nettverksbaserte samarbeidsprosjekter (partnerskap) fremheves av alle som den mest sannsynlige og fruktbare måten samarbeid vil skje på i fremtiden. Et slikt samarbeid gir gode muligheter til å trekke veksler på hverandres spesialiseringer og overlappende kompetanser og interesser.

Alle instituttene fremhever behov for sterkere satsing på flerfaglig forskningssamarbeid, både for å dekke brukerbehov og fordi forskningsfrontene tilsier at dette er viktig. Slik forskning skjer både innenfor hvert institutt og gjennom samarbeid mellom institutter med ulik faglig profil.

Instituttene påpeker imidlertid overfor utvalget at flerfaglighet er utfordrende fordi incentivstrukturen i forskningsfinansieringen er disiplinorientert. En form for finansiering etter SIP-modell som fokuserer på flerfaglige prosjekter, ble foreslått av noen som en løsning. Man vil da både få konkurranse og et grunnlag for at de som ”vinner”, vil utvikle sterke flerfaglige samarbeidsarenaer.

Samtidig som alle instituttene ønsker samarbeid om forskningsoppdrag og –finansiering, legger de vekt på at konkurranse er viktig for kvalitet og kreativitet.

En utfordring utvalget har drøftet, er å få utviklet en rasjonell arbeidsdeling mellom instituttene som gir muligheter til å kraftsamle og videreutvikle dyktige fagmiljø på sentrale felt. Dette vil kreve klarere signaler fra sektordepartementene for å oppnå en konsentrasjon av midler, klar arbeidsdeling og styrket samarbeid.

Det har vokst fram en viss arbeidsdeling mellom de ulike instituttene (se vedlegg 2). I et lite land som Norge er det gunstig med slik arbeidsdeling, fordi man da kan få tyngre kompetansemiljøer på saksfelt der det er nødvendig.

Ordningen med SFP som utvalget foreslår, vil kunne stimulere både til styrket samarbeid og en rasjonell arbeidsdeling. SFP-ordningen legger opp til at et lederinstitutt går sammen med flere andre institutter med komplementær kompetanse for å søke. På denne måten vil ordningen bidra til at instituttene over tid vil oppfordres til å utvikle sterkere spesifikke faglige og tematiske fokus, samtidig som de ansøres til å samarbeide med andre for å dekke bredden i det utlyste forskningsprogrammet.

Her kan et SFP for ”nordområdene, inklusiv energi” stå som et eksempel. Programmet kan ha sin hovedforankring på ett institutt. I dag er det imidlertid ingen institutt som har en kompetanse på nordområdene som omfatter både nordområdene generelt, energidimensjonen, Russland, Europa-dimensjonen og de folkerettslige spørsmålene. Søknader om tildeling av et slikt program vil derfor kreve at søknadene inneholder forslag til hvorledes man skal trekke på eksisterende kompetanse i andre forskningsinstitutter både i Norge og utlandet.

Det finnes eksempler på ordninger av denne typen der departementer har gått inn med en langsiktig programfinansiering for å bygge opp kompetanse på utenrikspolitiske områder der man så et slikt behov. I 1995 tok Forsvarsdepartementet og Utenriksdepartementet et initiativ overfor NUPI for å få etablert en kompetanseenhet for Russland og russiske spørsmål. Den ble etablert med finansiering fra de to departementer for en femårsperiode med mulighet for forlengelse. Den er forlenget og eksisterer nå som Russlandsavdelingen på NUPI.

Utvalget ser mange eksempler på områder der det er ønskelig å bygge opp kunnskap og kompetanse med sikte på å møte fremtidige behov. Nordområdene er et slikt felt. Regjeringen har lagt vekt på at Norge skal være i front internasjonalt når det gjelder utviklingen av kunnskap om, for og i nordområdene. Norges forskningsråd vil i 2006 bevilge rundt 350 millioner kroner til forskning som er direkte nordområderelevant. I denne sammenheng kan det være naturlig å velge nordområdene som en utenriks- og sikkerhetspolitisk satsing gjennom et eget strategisk forskningsprogram (SFP).

Utvalget har i dialogen med instituttene reist spørsmål om hvilke tema som kunne være aktuelle for strategiske forskningsprogram. På grunnlag av disse samtalene og drøftingene i utvalget antydes følgende programmer som illustrasjoner på mulige SFPer:

- Nordområdene, inklusive ressursforvaltning og suverenitetsutøvelse
- Petroleum og norsk utenrikspolitikk
- Terrorisme og verdensordning
- Utvikling av sikkerhetssektorer i utviklingsland
- Stat og samfunn i endring og konflikt, samt statsbygging etter konflikter

Forutsetningen for at denne type program skal iverksettes, vil være et initiativ fra de berørte brukerne og da i denne sammenheng i første rekke Utenriksdepartementet, Forsvarsdepartementet og Olje- og energidepartementet.

3.7 Fremtidsretting og nye kunnskapsbehov

En hovedutfordring slik utvalget ser det er å skape gode betingelser for en sterkere fremtidsorientering av forskningen og tilhørende oppbygging av kompetanseberedskap og kapasitet.

Som påpekt tidligere er instituttene i høy grad markedsstyrte, noe som gjenspeiler seg i deres porteføljer. En utfordring er at markedet ofte ikke er framtidsrettet nok i sin etterspørsel etter kunnskap. På flere nasjonalt viktige forskningsområder har det i regi av Forskningsrådet, med bred deltakelse, blitt tatt i bruk foresight-metodikk for å utvikle felles forståelse av fremtidsretting. Utvalget mener en slik tilnærming bør vurderes også for det utenriks- og sikkerhetspolitiske saksfeltet for å stimulere til å tenke nytt, utforske nye samarbeidsrelasjoner med andre aktører og komme frem til klarere prioriteringer av forskningsressurser til nye tematiske områder og problemstillinger. Det er mye som taler for at forskningen innenfor det utenriks- og sikkerhetspolitiske området bør få en horisont som er mer fremtidsrettet enn dagens.

Slik situasjonen er i dag, vil instituttenes strategi være å søke oppdrag hos oppdragsgivere som ligger nærmest deres egen forskningsagenda – og dyrke relasjoner til disse. Dette kan være gunstig i mange tilfeller, fordi det fører til at relevant forskning blir utført. Samtidig er dette situasjoner hvor det oppstår ”markedssvikt”: Det er mindre attraktivt å finansiere forskning som ligger utenfor noens umiddelbare politiske dagsorden.

Det bør være gjenstand for dialog mellom instituttene og sektorene hvilken kompetanseberedskap som bør utvikles for at sektorene skal få dekket sine kunnskapsbehov framover. Den foreslåtte ordningen med opprettelse av SFP forutsetter institusjonalisering av dialog mellom de aktuelle interessentene om hva som skal være tema og problemstillinger – og hvordan de skal prioriteres. Utvalget mener at Norges forskningsråd bør ha en sentral rolle som arena og kanal i en slik modell, det vil si ha ansvar for at det tilrettelegges for dialogprosesser og gode møtearenaer. Utvalget vil

anbefale at Norges forskningsråd vurderer anvendelse av sine erfaringer med foresight-metodikk som en fremgangsmåte i dette arbeidet – både av hensyn til fremtidsretting av forskningsagendaene og for å skape et klima for dialog. Følgende er naturlige partnere i slike dialogprosesser:

- statsadministrasjonen med utenriks- og sikkerhetspolitiske interesser
- instituttene
- aktører fra næringsliv eller næringslivets interesseorganisasjoner
- aktuelle interessenter fra det sivile samfunn (NGOer)
- politiske partier

4 Konklusjoner og anbefalinger

De ulike utfordringene utvalget har arbeidet med krever nyanserte svar. Hovedutfordringen er å skape gode vilkår for fremtidsrettet og relevant forskning ved instituttene. Dette tilsier behov for *flere* strategier: En strategi som ansporer til brukerorientering hos instituttene, og en annen der siktemålet er utvikling av ny og fremtidsrettet kompetanse.

Utvalgets vurdering er at instituttene har gode forutsetninger for å kunne møte nye behov dersom de får riktige rammebetingelser og incentiver. Dagens instituttstruktur og –organisering er ikke til hinder for dette. Dette kapittelet utdyper dette nærmere og fremfører utvalgets anbefalinger for hvordan disse målsetningene skal kunne nås.

4.1 Konklusjoner

Dette avsnittet gir en samlet vurdering av de spørsmålene utvalget har stilt seg, basert på sitt mandat.

1. Bidrar arbeidsdelingen, samarbeidet og konkurransen internt mellom instituttene og mellom instituttene og andre forskningsmiljøer til å styrke forskningsområdet?

Instituttene kan vise til en positiv utvikling de siste 10-15 årene: Generelt økende etterspørsel etter deres forskning, både nasjonalt og internasjonalt, økt publisering i anerkjente internasjonale tidsskrifter, økt formell kompetanse hos medarbeidere, økt synlighet og bruk av deres kompetanse og autoritet i offentligheten og medier. I sum kan dette forklare deres generelle vekst. Instituttene fremstår i dag som robuste og vitale, hvor hvert institutt har relativt distinkte faglige profiler og identiteter. Samtidig er det tegn på gode relasjoner og en fruktbar samarbeidsånd – noe som gir seg utslag blant annet i forskningssamarbeid instituttene imellom.

Som påpekt i kapittel 3, er det på tross av dette et forbedringspotensial til stede: Hvis forholdene legges til rette, vil instituttene i enda større grad kunne utvikle seg i retninger som både instituttenes omgivelser og brukere, men også forskersamfunnene selv, er tjent med. Utvalget mener at det nå bør tilrettelegges for større grad av langsiktighet og forutsigbarhet når det gjelder utvikling av nye forskningsområder som er av interesse, både for brukere i Norge og ellers i verdenssamfunnet. I anbefalingene blir forslag til tiltak for dette foreslått.

2. Tilbyr instituttene forskning som har faglig relevans for sentrale brukeres etterspørsel og behov for grunnleggende og anvendt forskning?

Det er klare tegn på at instituttene evner å tilby både grunnleggende og anvendt forskning med faglig relevans for sentrale brukere. Veksten i instituttenes omsetning er kanskje den viktigste indikator på at de har lyktes med dette. Dette er en viktig indikator fordi instituttene er i stor (om enn varierende) grad markedseksponeerte - etterspørselen er en god indikator på deres relevans. Instituttene kan også vise til gode resultater mht. indikatorer

for grunnleggende og anvendt forskning, især gjelder det deres evne til publisering i internasjonalt anerkjente fagtidsskrifter og deres evne til å tiltrekke seg unge, lovende forskere.

Utvalget er av den oppfatning at det på dette punktet ligger en sterkere utfordring til brukerne enn til instituttene når det gjelder å tilrettelegge for videre positiv utvikling. Dette gjelder særlig ansvaret for utvikling av nye forskningsområder og –tema hvor markedsetterspørselen fortsatt er svak, til tross for at ”alle” mener at disse snart vil bli viktige – og at det er av stor nasjonal interesse at det utvikles kompetanse på disse områdene. I anbefalingene blir forslag til tiltak for dette foreslått.

3. Er forskningen tilstrekkelig tverrfaglig?

Det er vanskelig å gi et presist svar på dette spørsmålet, men hovedkonklusjonen er at instituttene i større grad enn nå bør få muligheter til å drive flerfaglig forskning, slik de selv ønsker. Utvalgets oppfatning av flerfaglig i denne sammenheng er forskning utført med innsats fra forskjellige faglige disipliner i tillegg til samfunnsvitenskapelige disipliner som i dag innehar en dominerende stilling i denne instituttsektoren. Slik forskning kan enten skje innenfor et institutt eller, mest sannsynlig, i form av samarbeid mellom institutter med ulik faglig profil.

Det er minst to gode grunner til at instituttene bør anspores til økt flerfaglighet: Flerfaglighet er generelt gunstig for forsknings- og kunnskapsmessig innovasjon. Videre krever problemstillinger og –løsninger som brukere etterspør i økende grad en kombinasjon av flere fags innsikt og tilnærmingsmåter. Utvalget deler den oppfatning som flere av instituttene fremførte om dette: Barrierene mot flerfaglighet ligger oftest utenfor instituttene – i de forskningsfinansierende mekanismene, men også hos dem som bestiller forskning. Utvalget er av den oppfatning at dersom det skapes bedre incentiver for samarbeid mellom ulike fagdisipliner, er interessen for dette i instituttene stor.

4. Deltar instituttene aktivt i internasjonalt forskningssamarbeid?

Instituttene er i høy grad internasjonalt orientert og viser stor interesse for internasjonalt forskningssamarbeid. Dette inntrykket understøttes av tall som viser at instituttene i prosjektarbeid og tilhørende aktiviteter, samt i publikasjoner, i utstrakt grad er internasjonaliserte. For noen av instituttene er internasjonalt forskningssamarbeid den viktigste arbeidsformen, og de har en stor andel av sine inntekter fra utlandet. Andre institutter har en relativt liten andel internasjonale inntekter. Den sterke internasjonale profileringen av instituttene underbygger de synspunktene som utvalget fremførte ovenfor, under punkt 1. Samtidig vil utvalget peke på at dette – stor grad av internasjonalt samarbeid – er noe norske brukere høster store gevinster av, blant annet fordi det viser og bidrar til at instituttene opprettholder en internasjonalt god standard.

5. Bidrar instituttene til politikkutforming og innovasjon?

Utvalget vil her – som i neste punkt (punkt 6) – påpeke at instituttene er opptatt av sin selvstendighet og integritet. Dette tilsier klare roller vis-à-vis institusjoner som arbeider med politikkutforming. Samtidig er det klart at instituttene særlig indirekte og langsiktig bidrar som viktige premissleverandører i politikkutforming. Utvalget er av den oppfatning at instituttene bidrag til det konkrete arbeidet med departementenes dag-til-dag-arbeid og konkrete politikkutforming (skrive stortingsmeldinger osv.) ikke er så sterk. Når det gjelder innovasjon, kan instituttene vise til konkrete bidrag, slik som Fafos rolle i utviklingen av Oslo-avtalen for Midt-Østen. I dette og lignende tilfeller ser man at instituttene kan bidra til å skape kanaler og arenaer for diplomati og politiske forhandlinger, hvor utfallet kan innebære vendepunkt for fastlåste politiske situasjoner eller åpning av nye muligheter som er samfunnsmessig gunstige, det vil si innovasjon i vid forstand.

6. I hvilken grad ivaretar de aktuelle instituttene en kritisk og uavhengig rolle

- i forhold til sine oppdragsgivere?

- i forhold til den generelle samfunnsdebatt?

Utvalget vil innledningsvis peke på at det ikke er mulig å gi noe klart og entydig empirisk svar på disse spørsmålene. Instituttene er imidlertid klare på at de har som målsetting å opprettholde – og verne om – sin uavhengighet og integritet. Noen av instituttene fremholder at det i Norge er ”stor takhøyde”, dvs. toleranse for at instituttene kan innta kritiske roller. Instituttene fremholder også at deres autoritet og omdømme krever at de fremstår som helt uavhengige. Dette er ifølge instituttene grunnleggende for deres langsiktige strategi. Utvalget vil imidlertid peke på at når instituttene i såpass stor grad er markedsstyrte, kan man anta at instituttene vil være forsiktige med kritikk vis-à-vis oppdragsgivere eller forhold som kan bringe oppdragsgivere i forlegenhet. Det kan altså medføre at selvsensur i forskjellig grad og av forskjellig art forekommer. Utvalget mener at Norge er tjent med at instituttene har en kritisk og uavhengig rolle og at forholdene i større grad må legges til rette for dette. I anbefalingene blir forslag til tiltak for dette lagt frem.

Det er utvalgets vurdering at instituttene på en god måte er synlige i samfunnsdebatten. De bidrar med relevant, sikker informasjon og kommentarer, også i debatter der konfliktnivået er høyt og forskere ofte holder seg vekk. Hvilket institutt eller hvilken enkeltforsker som blir synlig i slike sammenhenger, avhenger i begrenset grad av dem selv – det bestemmes også av kultur og mekanismer i massemediene, for eksempel medienes ”portvoktere”. Instituttene rolle i forskningsformidling og ekstern informasjonsvirksomhet (populærvitenskapelig virksomhet) berører neste punkt om ”nasjonal oppgave”.

7. *Følges nasjonale oppgaver og forvaltningsoppgaver opp på en god måte?*

Som utdypet i kapittel 3 er det som kalles ”nasjonale oppgaver” sammensatt både mht. innhold, oppdragsgivere og finansiering. Utvalget vil peke på at mange av de oppgavene som går inn under kategorien ”nasjonal oppgave”, isolert sett er verdifulle og representerer viktige bidrag både til forskersamfunnet og til allmennheten. Dette til tross er utvalget av den oppfatning at denne kategori av oppgaver er noe uklar mht. oppdrags- og ansvarsforhold og, ikke minst, hvordan de skal finansieres. Utvalget mener at det bør skapes klarhet i disse forholdene på en måte som er gunstig for alle parter, og fremmer derfor et forslag til tiltak om dette i anbefalingene.

4.2 Anbefalinger

4.2.1 Strategiske forskningsprogrammer (SFP) og dialogmekanisme

Utvalget vil anbefale at det opprettes en ordning med SFP – Strategiske forskningsprogrammer. En SFP skal ha en langsiktig varighet (ca. 6 år), med en viss størrelse mht. til finansiering (5-8 millioner kroner pr. år, pr. program). En SFP skal ha tematisk forankring i forsknings- og kunnskapsområder der Norge trenger oppbygging av kompetanse. Temaene for SFPene skal være *fremtidsrettede*, det vil si gjelde tema og problemstillinger som sentrale aktører mener vil få økende aktualitet, og hvor det ikke finnes tilstrekkelig kompetanse i de norske forskningsmiljøene. Dette forutsetter opprettelse av en dialogmekanisme for agendasetting og prioritering, noe som utdypes nedenfor.

Strategiske forskningsprogrammer – SFP - bør være:

- Langsiktige (ca 6. års varighet).
- Satsning med tydelige mål og høyt internasjonalt kvalitetsnivå.
- Av en viss størrelse (5-8 millioner kroner pr. år, pr. program).
- Stort nok til å bidra til forskerutdanning/forskerskoler.
- Tematisk foranket i forsknings- og kunnskapsområder der Norge trenger oppbygging av kompetanse.
- *Fremtidsrettede*, dvs. gjelde tema og problemstillinger som sentrale aktører mener vil få økende aktualitet.
- Opprettes via en dialogmekanisme for agendasetting og prioritering (for eksempel mellom sektordepartement, Forskningsrådet og institutter).
- Ledet av *ett* institutt som får ansvar for å organisere samarbeid nasjonalt og internasjonalt.
- Ledet av *én* forskningsleder med sterke akademiske kvalifikasjoner, som er ansvarlig overfor lederinstituttets ledelse, som igjen er ansvarlig overfor finansieringskildene.
- Det skal gjennomføres midtveisevaluering.
- Følges opp av et eget prosjektråd som skal bidra til at SFPen oppnår sine resultater.

Utvalget anbefaler at finansieringen av SFP kan skje gjennom:

- Aktuelle departementer som ser behov for kunnskapsoppbygging på nye eller spesielle felt, enten alene eller i fellesskap, eller
- Aktuelle departementer som kanaliserer øremerkede midler til Norges forskningsråd direkte, eller i tilknytning til andre store satsinger i Norges forskningsråd.

Dialog om agendaer for SFPene

Utvalget vil anbefale institusjonalisering av dialog mellom de aktuelle interessentene om hva som skal være tema og problemstillinger – og hvordan de skal prioriteres. Utvalget mener at Norges forskningsråd bør ha en sentral rolle som arena og kanal i en slik modell, dvs. ha ansvar for at det tilrettelegges for dialogprosesser og gode møtearenaer. Utvalget vil anbefale at Norges forskningsråd anvender sine erfaringer med foresight-metodikk som en fremgangsmåte i dette arbeidet – både av hensyn til fremtidsretting av forskningsagendaene og for å skape et klima for dialog. Følgende er naturlige partnere i slike dialogprosesser:

- statsadministrasjonen med utenriks- og sikkerhetspolitiske interesser
- instituttene
- aktører fra næringsliv eller næringslivets interesseorganisasjoner
- aktuelle interessenter fra det sivile samfunn (NGOer)
- politiske partier

4.2.2 Samarbeid og organisering av instituttene

Utvalget har i løpet av sitt arbeid registrert at det foregår samarbeid mellom instituttene og at dette betegnes som frivillig og fruktbart av instituttene selv. En viktig mekanisme for slikt samarbeid har vært ordningen med samarbeids-SIP. Utvalget mener at etablering av en ordning med SFP vil kunne videreutvikle disse positive erfaringene og samtidig oppmuntre til spesialisering og arbeidsdeling nettopp fordi instituttene har mulighet til en slik ordning. Dette vil etter utvalgets vurdering redusere muligheten for uheldig overlappende kompetanseoppbygging.

Instituttene har overfor utvalget påpekt at de har et utstrakt samarbeid med universitetene, men at dette oppleves som ubalansert mht. finansiering og økende bruk av ”telleanter” i premieringen av denne type arbeid. Utvalget anbefaler at ved en innføring av SFP bør Norges forskningsråd innføre retningslinjer vis-à-vis universitetene som gjør at instituttene i mindre grad opplever forskerutdanning som byrdefullt, slik de gjør i dag.

Utvalget ser ikke dagens instituttstruktur og –organisering som en hindring for videre samarbeid og utvikling av kunnskapsfeltet, og vil verken foreslå omorganisering eller omstrukturering av instituttene. Instituttene fremstår i dag som robuste og vitale, med distinkte faglige profiler og identiteter. Samtidig er det tegn på gode relasjoner og en fruktbar samarbeidsånd – noe som gir seg utslag blant annet i forskningssamarbeid instituttene imellom. Dette utelukker selvsagt ikke at dersom instituttene selv – ut fra egne forutsetninger – ønsker tettere organisatorisk sammenbinding eller sammenslåing, så bør

de oppmuntres til dette såfremt de kan argumentere for at det vil bidra til en positiv utvikling i sektoren.

4.2.3 Revisjon av "nasjonale oppgaver"

Utvalget foreslår at "nasjonale oppgaver" ikke skal være med i instituttenes grunnfinansiering. "Nasjonale oppgaver" er aktiviteter eller innretninger som instituttene ofte selv har klassifisert som nasjonale. Noen institutter har vedtektsfestet spesielle oppgaver i sine statutter eller formål. Eksempelvis har FNI vedtektsfestet at de skal ta vare på eiendommen Polhøgda og Nansens minne, og CMIs bibliotek er utpekt som et spesialbibliotek for faglitteratur om utviklingsstudier. Nasjonale oppgaver utgjør ingen egen kategori innenfor instituttenes grunnfinansiering fra det offentlige. Utvalgets vurdering er at med unntak av de to som nevnt her, bør kategorien "nasjonal oppgave" ikke være grunnlag for noen særfordel med henhold til grunnfinansiering av instituttene. Prinsippet bør være at der hvor en oppdragsgiver ønsker spesielle tjenester eller rutinemessige oppdrag utført, bør disse settes ut på vanlig kontrakt og eventuelt konkurranseutsettes i henhold til regler for offentlige innkjøp.

Vedlegg 1

Oslo, 30. mai 2006
Norges forskningsråd

Notat:

Gjennomgang av instituttene som arbeider innenfor områdene arbeids- og sosialpolitikk og utenriks- og sikkerhetspolitikk

1. Bakgrunn

I Forskningsmeldingen, St. meld. Nr. 20 (2004-2005) *Vilje til forskning*, kapittel 10.8.2 heter det:

”Det bør være et mål at de samfunnsvitenskapelige instituttene er robuste forskningsmiljøer med høy kvalitet, har kompetanse som ivaretar sentrale brukeres behov og at de er internasjonalt konkurransedyktige. Regjeringen mener det er nødvendig å fremme nye vurderinger av hvordan disse instituttene nå står seg, og vil derfor be Norges forskningsråd om å foreta en gjennomgang, i første omgang avgrenset til instituttene innenfor områdene utenriks- og sikkerhetspolitikk og arbeids- og sosialpolitikk. Gjennomgangen skal også foreslå tiltak der den identifiserer forbedringspotensial.”

På denne bakgrunn mottok Forskningsrådet en henvendelse fra *Kunnskapsdepartementet* (KD - daværende UFD) av 08.09.2005 om å foreta en slik gjennomgang.

2. Formålet med gjennomgangen

Formålet med gjennomgangen er å vurdere instituttsektoren på områdene utenriks- og sikkerhetspolitikk og arbeids- og sosialpolitikk, hovedsakelig ut fra kriteriene faglig kvalitet, relevans og effektivitet i systemet. Gjennomgangen skal ha fokus på instituttsektorens struktur og helhet innenfor hvert av de to forskningsområdene. Det skal ikke gjøres en inngående evaluering av den faglige virksomheten ved hvert enkelt institutt. Gjennomgangen skal identifisere mulige forbedringspunkter, og komme med forslag til tiltak og konkrete virkemidler for å realisere potensialet for forbedring.

Gjennomgangen skal kartlegge og vurdere samarbeid, arbeidsdeling og konkurranse mellom instituttene, og mellom instituttene og andre FoU-miljøer, for eksempel universitets- og høyskolesektoren med randsoneinstitutter.

Forvaltningsoppgaver og andre nasjonale oppgaver som ivaretas av instituttene skal kartlegges, samt finansieringen av disse oppgavene. Dagens organisering og finansiering av disse oppgavene skal vurderes.

I den grad strukturelle problemstillinger knyttet til samorganisering av institutter kommer opp, skal eventuelle anbefalinger ha som mål å få til en effektiv organisering av forskningsmiljøene som kan styrke de respektive forskningsområdene.

Gjennomgangen skal ha et framtidsrettet perspektiv, der framtidige kunnskapsbehov vurderes. Utviklingen i instituttenes markedssituasjon bør drøftes.

Sluttproduktet skal være en rapport til Kunnskapsdepartementet. Rapporten skal ut på høring blant de berørte institutter for kommentarer før den ferdigstilles og gjøres offentlig tilgjengelig. Foruten KD vil relevante sektordepartementer samt andre oppdragsgivere og Forskningsrådet være brukere av rapporten. Gjennomgangen skal utformes og gjennomføres slik at den

- gir et bilde av hvordan instituttsektoren står seg faglig, strukturelt og organisatorisk, innenfor områdene arbeids- og sosialpolitikk og utenriks- og sikkerhetspolitikk
- kan være til nytte for instituttene i deres arbeid med forskningsstrategi og organisasjonsutvikling
- gir instituttene, Forskningsrådet og departementene et redskap for å vurdere framtidig forskningssamarbeid, organisering og eierskap.

Etter gjennomgangen vil Forskningsrådet legge til rette for en prosess hvor instituttene i samarbeid med relevante departementer og Forskningsrådet identifiserer viktige oppfølgingspunkter som krever en samordnet innsats fra flere instanser.

3. Avgrensning

Avgrensningen av institutter som skal omfattes av gjennomgangen foretas ut fra formålet med gjennomgangen. Det innebærer at instituttene skal ha en vesentlig FoU-aktivitet på (minst) ett av politikkområdene.

Hvilke institutter som til slutt skal omfattes av gjennomgangen blir bestemt etter at det er gjennomført en nettverksanalyse (se pkt. 4 under), hvor de mest sentrale miljøene informerer om hvilke FoU-miljøer de samarbeider og konkurrerer med. Deretter vil Forskningsrådet sette opp en liste over institutter som vil inngå i utvalgets vurdering. Vedlagt en foreløpig liste over aktuelle institutter.

4. Organisering

Gjennomgangen vil bli organisert i to faser: En kartleggingsfase og en vurderingsfase.

Kartleggingsfasen

I kartleggingsfasen systematiseres statistikk og annet foreliggende materiale om aktuelle institutter, det innhentes ytterligere informasjon om instituttene, hvilke institutter som skal omfattes av gjennomgangen defineres og begrunnes.

Systematiseringen omfatter opplysninger om instituttene aktiviteter og ressurser, rammebetingelser, eierforhold, styringsforhold, finansieringsstrømmer samt pålagte eller selvdefinerte nasjonale oppgaver (for eksempel forvaltningsoppgaver, nasjonale informasjons- og formidlingsoppgaver, databaser etc.).

Videre vil det bli gjennomført en nettverksanalyse for å kartlegge samarbeids- og konkurranseforhold innenfor hvert av de to områdene. Resultater fra kartleggingsfasen blir samlet i et notat, som vil utgjøre en viktig del av grunnlaget for arbeidet i vurderingsfasen.

Vurderingsfasen

Til vurderingsfasen vil det bli satt ned to eksterne utvalg,

- ett utvalg som gjennomgår institutter som arbeider innenfor området utenriks- og sikkerhetspolitikk
- ett utvalg som gjennomgår institutter som arbeider innenfor området arbeids- og sosialpolitikk.

Utvalgenes oppgave vil være å gjøre de vurderinger og gi de forslag og anbefalinger som følger av formålet (se avsnitt 2) for gjennomgangen og utvalgenes mandat (se avsnitt 5).

Utvalget skal ta utgangspunkt i skriftlig materiale tilrettelagt og innsamlet spesielt for gjennomgangen (se materiale nevnt under avsnittet Kartleggingsfasen over). Materialet vil i hovedsak dekke perioden 2002-2005. Utvalget kan også benytte seg av tidligere evalueringer og annet bakgrunnsmateriale.

5. Mandat for utvalgets (utvalgenes) arbeid

Utvalgets oppgave er - med utgangspunkt i formålet med gjennomgangen - å gi en samlet vurdering av forskningen i instituttsektoren på området utenriks- og sikkerhetspolitikk (Utvalg I)/ arbeids- og sosialpolitikk (Utvalg II) basert på informasjon om instituttene og forskningsaktiviteten i perioden 2002-2005. Formålet er gjengitt i eget punkt.

Utvalget skal trekke sine konklusjoner og legge fram sine anbefalinger på grunnlag av vurderinger av

- om arbeidsdelingen, samarbeidet og konkurransen internt mellom instituttene, og mellom instituttene og andre FoU-miljøer bidrar til å styrke forskningsområdet,
- om instituttene har faglig kvalitet og kompetanse til å tilby forskning som er tilstrekkelig relevant i forhold til sentrale brukeres etterspørsel og behov for grunnleggende og anvendt forskning, også tverrfaglig forskning,
- om instituttene har faglig kvalitet og kompetanse til å delta i internasjonalt forskningssamarbeid,
- om instituttene har den nødvendige kompetanse og relevans til å bidra til politikkutforming og innovasjon,
- om de aktuelle instituttene evner å ivareta en kritisk og uavhengig rolle
 - i forhold til sine oppdragsgivere og
 - i forhold til den generelle samfunnsdebatt,
- om instituttene ivaretar sine nasjonale oppgaver og forvaltningsoppgaver på en god måte, samt om dagens finansieringsordning og organisasjonsmåte for disse oppgavene er hensiktsmessig.

Utvalget skal identifisere mulige forbedringspunkter, og komme med forslag til tiltak og konkrete virkemidler for å realisere potensialet for forbedring organisatorisk og strukturelt. Dette kan være tiltak og virkemidler som instituttene og deres eiere selv rår over, eller tiltak og virkemidler som departementene eller Forskningsrådet rår over.

I sine vurderinger og konklusjoner må utvalget ta hensyn til instituttenes formål og rolle i forskningssystemet, samt instituttenes historiske bakgrunn, eierforhold og rammebetingelser.

Utvalgets arbeidsform

Utvalgets vurderinger og konklusjoner skal legges fram i form av en rapport. Rapporten vil være todelt: én beskrivende del basert på kartleggingsfasen og én analytisk del med forslag til tiltak basert på vurderingsfasen. Rapporten skal høres i de berørte forskningsmiljøene.

Utvalget skal be instituttene levere en *egenvurdering* hvor instituttet selv gjør rede for FoU-kvalitet, kompetanse- og forskningsprofil, rutiner og systemer for kvalitetssikring, brukerkontakt, forskningsformidling, organisering og ledelse.

Utvalget skal selv utforme en *brukerundersøkelse* blant instituttenes sentrale oppdragsgivere. Resultatene skal inngå i utvalgets vurderingsgrunnlag.

Utvalget skal også basere sine vurderinger på *dialog med miljøene*. Utvalget bestemmer selv hvordan dialogen skal organiseres.

Utvalget vil få en sekretær med evalueringskompetanse og innsikt i den norske instituttsektoren til rådighet. Forskningsrådets administrasjon vil følge utvalgenes arbeid og bistå

med kunnskap og foreliggende materiale. Utvalget legger selv en plan for gjennomføring av arbeidet.

Tidsplan, ressursbruk og honorar

Utvalgets rapport skal foreligge innen utgangen av 2006.

Forventet tidsbruk per utvalgsmedlem er 2-3 ukeverk. Leder av utvalget antas å bruke 3-4 ukeverk.

Arbeidet honoreres i samsvar med Forskningsrådets gjeldende regler for komitéarbeid: Leder av utvalg får et honorar på kr 365 per time, mens utvalgsmedlemmer får kr 275 pr time.

6. Utvalgenes sammensetning

Utvalgene skal foreta et relativt omfattende arbeid på kort tid. For at arbeidet skal bli mest mulig effektivitet, bør utvalgene ikke være for store (fire-fem medlemmer). På den annen side er det viktig at utvalgene har den nødvendige bredden når det gjelder kompetanse: Hvert utvalg bør ha forskerrepresentanter med innsikt i forskningsområdene, samt medlemmer med kunnskap om instituttsektoren og oppdragsmarkedet i Norge. Av habilitetsgrunner vil det være fordelaktig å benytte fagpersoner fra de andre nordiske land (som kan lese norsk). Utvalgene bør også ha brukerrepresentanter med kjennskap til de aktuelle politikkområdene. Ved oppnevning utpekes ett medlem i hvert utvalg til leder.

Følgende personer oppnevnes til medlemmer av

Utvalget for gjennomgang av institutter som arbeider innenfor området arbeids- og sosialpolitikk:

Niels Ploug, forskningssjef, Socialforskningsinstituttet, København, leder

Synnøva Aga, bedriftsrådgiver, NHO Luftfart

Gunnar Aronsson, professor, Arbetslivsinstituttet, Stockholm

Knud Knudsen, professor i sosiologi, Universitetet i Stavanger

Jorun Nygård, avdelingsdirektør, Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Utvalget for gjennomgang av institutter som arbeider innenfor området utenriks- og sikkerhetspolitikk:

Håkan Wiberg, seniorforsker, Dansk Institut for Internationale Studier, leder

Sverre Jervell, seniorrådgiver, Utenriksdepartementet

Paal Sigurd Hilde, seniorrådgiver, Forsvarsdepartementet

Anne Sæterdal, seniorrådgiver, Norsk institutt for kulturminneforskning

Tarja Väyrynen, professor, Tampere Peace Research Institute

Vedlegg 2

Instituttene bakgrunn, tematiske fokus og utvalgte nøkkeltall

Rapport utarbeidet av NIFU STEP, *Instituttgjennomgang av utenriks- og sikkerhetspolitiske institutter*. Underlagsmateriale, fra oktober 2006.

1 Innledning

Notatet beskriver nærmere de institutter som er definert å utgjøre kjernegruppen innen det utenriks- og sikkerhetspolitiske forskningsfeltet. Følgende instituttmiljøer inngår:

- Christian Michelsens Institutt (CMI)
- Fafo - Institutt for anvendte internasjonale studier AS (Fafo AIS)
- Fridtjof Nansens Institutt (FNI)
- Institutt for fredsforskning (PRIO)
- Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI)

Norges forskningsråd nedsatte mai 2006 et utvalg som skal foreta en gjennomgang av de utenriks- og sikkerhetspolitiske instituttene i Norge. Utvalget har besluttet å avgrense sin gjennomgang til de fem ovennevnte instituttene. Avgrensningen er foretatt ut fra følgende kriterier:

- instituttet har utenriks og/eller sikkerhetspolitisk forskning som hovedvirksomhet,
- er organisatorisk uavhengig (ikke del av en større organisasjon),
- har et eget styre.

Disse kriteriene er grunnlag for at utvalget arbeid *ikke* omfatter den utenriks- og sikkerhetspolitiske forskningen utført ved organisasjoner som Forsvarets forskningsinstitutt (FFI), Forsvarets høyskole, Institutt for forsvarsstudier, ARENA-programmet ved Universitetet i Oslo, etc.

Notatet gir først en beskrivelse av de fem instituttenes historiske bakgrunn, deres organisatoriske tilknytning og av eventuelle nasjonale oppgaver som instituttene har. Deretter følger en gjennomgang av instituttenes tematiske områder. Disse delene bygger i all hovedsak på opplysninger hentet fra instituttenes årsmeldinger og lignende for 2005. Hovedtrekk fra tidligere evalueringer av instituttene er oppsummert i et eget avsnitt. Avslutningsvis gis en sammenstilling av instituttenes viktigste samarbeidspartnere og konkurrenter, basert på en henvendelse til instituttene i vinter, samt kvantitative data om instituttene hentet fra nøkkeltallrapporteringen for 2005. I noen sammenhenger vil denne bakgrunnsrapporten presentere opplysninger om Forsvarets Forskningsinstitutt, Avdeling for analyse, selv om FFI ikke er omfattet av arbeidet som Norges forskningsråds utvalg som gjennomgår de utenriks- og sikkerhetspolitiske instituttene.

2 Instituttene bakgrunn

2.1 Chr. Michelsens Institutt (CMI)

2.1.1 CMIs historie

Chr. Michelsens institutt for vitenskap og intellektuell frihet er oppkalt etter Chr. Michelsen (1857-1925), som testamenterte sin store formue til opprettelsen av et forskningsinstitutt. Instituttet ble opprettet den 15. mars 1930. I Michelsens testamente ble fire fagområder fremhevet: humaniora, naturvitenskap, teknologi og medisin og ”kulturell og vitenskapelig arbeid som fremmer toleranse mellom nasjoner og raser – religiøst, sosialt, økonomisk og politisk.” Det var det siste som begrunnet instituttets satsing på utviklingsspørsmål.

Med ansettelsen av økonomen Just Faaland i 1952 og samfunnsviteren Stein Rokkan i 1958 fikk instituttet en ny profil. I 1961 hadde de utviklet forskningsprogrammer innen internasjonal økonomi og sammenliknende politikk. I 1965 ble programmet The Development Action and Research Programme (DERAP) etablert. DERAP modellen kombinerte forskning med anvendt og praktisk arbeid i utviklingsland – en modell som fortsatt ligger til grunn for instituttets virksomhet. Over tid rekrutterte instituttet også andre samfunnsvitere i tillegg til økonomer. I begynnelsen av 80-årene utviklet Just Faaland Menneskerettighetsprogrammet som raskt ble det andre satsingsområdet for instituttet.

I 1992 ble avdelingen for naturvitenskap og teknologi utskilt fra CMI som et eget institutt Christian Michelsen Research AS (CMR). Dette eies i felleskap av CMI og Universitetet i Bergen. Den tidligere avdelingen for samfunnsvitenskap og utviklingsstudier utgjorde fra da av CMI. DERAP og Menneskerettighetsprogrammet gikk sammen og forskning ble hovedfokuset for instituttets virksomhet. Praktisk arbeid i utviklingsland er fortsatt en viktig del av instituttets virksomhet, men langtidsopphold i utviklingsland ble erstattet av kortere opphold og forskningssamarbeid med utviklingsland i sør.

2.1.2 CMIs organisatoriske tilknytning

CMI er en selvstendig stiftelse tuftet på fondsavkastningen av arven etter Christian Michelsen. Instituttet mottar basisbevilgning fra Norges forskningsråd.

2.1.3 CMIs nasjonale oppgaver

CMI har hatt et eget bibliotek fra opprettelsen i 1930. Siden 1965 har biblioteket blitt konsentrert rundt samfunnsvitenskapelig litteratur relevant for utviklingsland og utviklingsprosesser. Det er det største og eldste forskningsbiblioteket innen dette området i Norge. Det fungerer også som et lagringsbibliotek for Verdensbanken og Asias utviklingsbank. Biblioteket har et utstrakt samarbeid med bibliotek i utviklingsland.

Biblioteket fikk status som et nasjonalt ressurscenter, jfr. St. meld. nr. 42 (1987-88) ”Om U-landsorientert utviklingsforskning”, men ifølge CMI mottar de ikke spesiell godtgjørelse eller bevilgning for dette.

2.2 Fafo - Institutt for anvendte internasjonale studier AS (Fafo AIS)

2.2.1 Fafos historie

Forskningsstiftelsen Fafo ble grunnlagt av Landsorganisasjonen i Norge i 1982 som Fagbevegelsens senter for forskning, utredning og dokumentasjon. Fafo ble omdannet til stiftelse i 1993, med bidrag fra arbeidstakerorganisasjoner og private bedrifter.

Fafo - Institutt for anvendte internasjonale studier ble stiftet som et heleid datterselskap av stiftelsen Fafo i 2002. Instituttet utfører policyrelevante analyser på den internasjonale arena og har et spesielt fokus på land som gjennomgår grunnleggende strukturelle endringer. Instituttet utfører prosjekter i følgende regioner og land: Afrika, Midtøsten, Sentral og Øst-Europa, Øst-Asia, Haiti og Sør-Amerika. Dette regionale arbeidet inkluderer områder som levekår og husholds tilpasning til kriser, migrasjon og menneskehandel, barnearbeid og arbeidsmarked, konflikt og menneskelig sikkerhet, økonomiske og politiske utfordringer i overgangsperioder, menneskelig sikkerhet (landminer, militante grupperinger), internasjonal respons til konflikt (fredsbygging, CSR, barn i væpnet konflikt).

2.2.2 Fafos organisatoriske tilknytning

Fafo AIS er et aksjeselskap opprettet av stiftelsen Fafo. Instituttet inngår i stiftelsen og mottar basisbevilgning gjennom Fafo fra Norges forskningsråd og Fafo AIS mottar en andel av dette. Fafos direktør er styreleder for Fafo AIS.

2.2.3 FAFOs nasjonale oppgaver

Fafo AIS har ingen nasjonale oppgaver.

2.3 Fridtjof Nansens Institutt (FNI)

2.3.1 FNIs historie

FNI utgjør forskningsdelen av Fridtjof Nansen-stiftelsen på Polhøgda som ble etablert som selvstendig stiftelse i 1958 for å forske på problemområder som Nansen hadde vært opptatt

av, og for å ivareta eiendommen Polhøgda – Nansens hjem. Fra 1984 er den faglige virksomhet blitt drevet under betegnelsen Fridtjof Nansens Institutt (FNI). FNI er en uavhengig forskningsstiftelse med fokus på studier av internasjonal miljø-, energi- og ressursforvaltning. Den faglige hovedforankringen er statsvitenskap, men medarbeidere har bakgrunn også i jus, økonomi, historie og biologi. FNIs virksomhet omfatter akademisk orientert forskning, oppdragsforskning, utredninger og evalueringer.

2.3.2 FNIs organisatoriske tilknytning

FNI er en uavhengig stiftelse. Den har ikke egne midler utover eiendommen Polhøgda. Instituttet mottar basisbevilgning fra Norges forskningsråd. Instituttet ledes av et styre som velges av et råd. Rådet er sammensatt av medlemmer med tilknytning til institusjoner som er viktige for instituttets virksomhet, så som universitetene og andre relevante fag- og brukermiljøer.

2.3.3 FNIs nasjonale oppgaver

Det pålegger stiftelsen å holde Polhøgda, så vel huset som eiendommen for øvrig og Fridtjof Nansens gravsted, i en verdig stand, slik at Polhøgda kan bevares som et minne om Fridtjof Nansens navn, hans liv og gjerning, og danne rammen om de av hans eiendeler som har offentlig interesse.

2.4 Institutt for fredsforskning (PRIO)

2.4.1 PRIOs historie

Institutt for fredsforskning ble opprettet i 1959 og ble et uavhengig institutt i 1966. Det er et av de første fredsforskningsinstituttene i verden, og det eneste i Norge. Akademisk forskning er instituttets hovedaktivitet, og instituttet utgir de to fagtidsskriftene *Journal of Peace Research* og *Security Dialogue*. PRIO utfører også policyanalyser for å bidra til mulige løsninger på pågående og potensielle voldelige konflikter, og med grunnlag i sin forskning går instituttet aktivt inn i fredsrelevante aktiviteter på områder som landminer, håndvåpen, klasevåpen, kjønn og konflikt, religionsdialog, og konflikter i Det østlige middelhav.. Instituttet legger vekt på å kombinere teori og praksis for å bringe PRIO nærmere de normative ambisjoner som ligger bak begrepet fredsforskning: å anvende akademisk forskning av høy standard i studie av fred og konflikter og dermed bidra til å dempe eller avslutte voldelige konflikter.

2.4.2 PRIOs organisatoriske tilknytning

PRIO er en uavhengig stiftelse. PRIOs styre sammensettes ved at Institutt for samfunnsforskning, Norges forskningsråd og Universitetet i Oslo oppnevner hver sine medlemmer. Instituttet mottar basisbevilgning fra Norges forskningsråd.

2.4.3 PRIOs nasjonale oppgaver

PRIO har ingen nasjonale oppgaver, men de forskerne som fullt ut behersker norsk, oppfordres til å bidra aktivt i norske medier og delta i norsk samfunnsdebatt. Instituttet er vertskap for Centre for Study of Civil War - CSCW, et SFF (senter for fremragende forskning) finansiert av Norges forskningsråd. Senteret inkluderer en rekke forskere som har sin hovedarbeidsplass ved ulike universiteter, NTNU og Universitetet i Oslo og flere amerikanske universiteter.

2.5 Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI)

2.5.1 NUPIs historie

Norsk utenrikspolitisk institutt ble opprettet av Stortinget i 1959. Instituttet har helt siden starten hatt det doble formålet å forske på og å informere om internasjonale spørsmål som er viktige for norsk utenrikspolitikk og utenriksøkonomi. I tillegg har instituttet fokus på sentrale internasjonale prosesser og utviklingstrekk.

Instituttet er en frittstående, faglig selvstyrt og uavhengig forskningsinstitutt.

2.5.2 NUPIs organisatoriske tilknytning

Fra januar 1997 har NUPI hatt status som et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet mottar basisbevilgninger fra Kunnskapsdepartementet (tidligere Utdannings- og forskningsdepartementet), som også oppnevner styret.

2.5.3 NUPIs nasjonale oppgaver

NUPI har helt siden opprettelsen i 1959 hatt formål- og oppgaveparagrafer i sine vedtekter som medfører et særskilt nasjonalt ansvar for å formidle forskningsresultater og forskningsbasert informasjon til brukergrupper og allmennheten for øvrig. Informasjonsavdelingen forestår NUPIs forlagsvirksomhet, seminararrangementer, bibliotektenester, hjemmesider, medie- og samfunnskontakt og skolerettet virksomhet, i tett samarbeid med instituttets forskere. NUPI utgir tre tidsskrifter om internasjonal politikk og internasjonal økonomi samt undervisningsmateriell. Den skolerettede virksomheten omfatter også kurs for elever og studenter ved videregående skoler og høyskoler. NUPI-biblioteket er et viktig spesialbibliotek for internasjonale spørsmål både i nasjonal og nordisk sammenheng. I Norge er størst i sitt slag nest etter Nobelinstituttets bibliotek.

2.6 Generelt om "nasjonale oppgaver"

Betegnelsen "nasjonal oppgave relatert til FoU" benyttes av mange institutter for å betegne tjenester og funksjoner som benyttes av personer eller andre miljøer utenfor instituttet, f. eks. spesialbibliotek, "superdatamaskin", dataarkiv, dokumentasjonstjeneste, spesialiserte laboratorier, etc. "Nasjonal oppgave" er ikke en egen post eller betegnelse i offentlige finansieringen av instituttene, ei heller inngår det som en formell post i grunn- og basisbevilgningene til instituttene fra Norges forskningsråd.²

² Jfr. Norges forskningsråd, *Om statlig finansiering av forskningsinstitutter*, Rapport nr 1 fra prosjekt om instituttpolitikk i Norges forskningsråd, Oslo, mars, 1994.

3 Nærmere om instituttenes tematiske fokus

Opplysningene som presenteres i dette kapitlet bygger i det alt vesentlige på årsrapporter og andre åpent tilgjengelige kilder, slik som instituttenes hjemmesider på web. De enkelte instituttene vektlegger ulike aspekter i måten de presenterer seg på utad. Dette gjelder også hvordan de kategoriserer og benevner de forskjellige tematiske områdene som de utfører forskning på, og hvor detaljert de er i sine fremstillinger av disse. Mye tyder på at de tematiske kategoriene instituttene benytter ofte angir organisasjonsstruktur og intern arbeidsdeling i instituttene. Dette mangfoldet gjenspeiles i de følgende avsnittene. Innen rammen av denne kartleggingen har det ikke vært rom for å finne overgripende generiske kategorier som muliggjør eksakt analyse og identifisering av likheter og forskjeller mellom instituttene. Men omtalen av de enkelte instituttene vil allikevel gi en god indikasjon på deres tematiske tyngdepunkter og interesser.

3.1 Chr. Michelsens Institutt (CMI)

Instituttet er i ferd (ultimo 2006) med å etablere fire flerfaglige tematiske forskningsgrupper. Gruppene vil utgjøre en organisatorisk plattform for forskningsprogrammer for CMI:

- Rettigheter og utvikling – 9,2 forskerårsverk pr år
- Vilkår for fattigdomsreduksjon – 9,2 forskerårsverk pr år
- Stater og samfunn under press – 9,2 forskerårsverk pr år
- Reform av offentlig sektor – 6,4 forskerårsverk pr år

Det vil være minst ett større forskningsprogram knyttet til hvert tema. Det er i tillegg studenter knyttet til instituttet i hver tematiske forskningsgruppe. De nye forskningsgruppene representerer en videreføring og omorganisering av tematiske forskningsfelt som omtales nærmere nedenfor.

I følge årsmeldingen for 2005 var CMIs virksomhet er inndelt i følgende hovedområder:

- Menneskerettigheter og demokratisering
- Fredsbygging
- Global økonomi og utvikling
- Reform i den offentlige sektor
- Fattigdom og sosial utvikling
- Utviklingspolitikk og effekter
- Naturressurser

Menneskerettigheter og demokratisering

Området har tre hovedprogrammer:

- Studier av menneskerettigheter i utviklingsland. Fokus ligger på å se menneskerettigheter i forhold til pågående demokratiseringsprosesser så vel i konfliktsituasjoner som i tiden etter avsluttede konflikter.
- Rettssystemer i omformingsprosesser med vekt på studier av domstolenes rolle i demokratiseringsprosesser i Afrika og Latin Amerika. Et hovedfokus er her på domstolenes rolle i forhold til de politiske myndigheter, domstolenes bidrag til sosioøkonomisk utvikling, domstolenes forhold til marginaliserte grupper.
- Politiske institusjoner i Afrika analyserer institusjonaliseringen av de demokratiske prosesser i Afrika sør for Sahara med vekt på valgkanalene, politiske partier, parlamenter og rettsvesenet.

Fredsbygging

Programmet har fokus på studier av effekten av etterkrigstidens utviklingshjelp etter kriger, muligheter og hindre for fredsbygging gjennom multilaterale institusjoner, strategier for å håndtere krigsherrer i skjøre politiske systemer.

Global økonomi og utvikling

Dette temaområdet har fokus på studier av utviklingslandenes ulike grad av integrering i den internasjonale økonomien, internasjonal handel og reformer, internasjonale investeringer og multinasjonale bedrifters rolle, samt økonomisk samarbeid mellom land sør for Sahara.

Reformer i den offentlige sektor

Området arbeider med studier av endringer i offentlige institusjoner, reformer i lokalt demokrati, og utviklingshjelp med vekt på styring, tjenesteyting, skatt og korrupsjon. Området har tre instituttprogrammer: Korrupsjon og reform, U4 Anti-Corruption Centre og Beskatning, utviklingshjelp og demokrati.

Fattigdom og sosial utvikling

Området arbeider med analyser av prosesser som genererer fattigdom og studier av tiltak for å redusere fattigdom og tiltakenes effekter.

Utviklingspolitikk(hjelp) og effekter

Studier og evalueringer av utviklingshjelp og -tiltak står sentralt i dette området. Området har også fokus på den økende politiseringen av utviklingshjelpen.

Naturressurser

Området anvender sosialantropologiske og økonomiske perspektiver i studier av hvordan rettighetsstrukturer regulerer tilgangen til naturressurser og hvordan disse forvaltes.

3.2 Fafo AIS

Fafo AIS utfører policyrelatert forskning internasjonalt med hovedfokus på nasjoner og regioner som gjennomgår vesentlig samfunnsendringer og hvor nasjonsbygging er viktig politikkområde. På grunn av utstrakt virksomhet utenlands har Fafo AIS avdelingskontorer både i Palestina og arbeider ellers generelt på følgende steder:

- Afrika (4 forskerårsverk pr. år)
- Midtøsten – særlig Libanon, Palestina, Syria, og Irak (5 forskerårsverk pr. år)
- Sentral og Øst-Europa (4 forskerårsverk pr. år)
- Øst-Asia, særlig Kina (4 forskerårsverk pr. år)
- Haiti (1.5 forskerårsverk)

Fafos empiriske tilnærming inkluderer både kvalitativ og kvantitativ forskning. Fafo AISs tematiske fokus gjenspeiler tilstedeværelse på disse stedene og deres vektlegging av empiriske tilnærminger til problemstillinger som er aktuelle her, og følgende tema inngår i Fafo AISs portefølje: Disse temaer er integrert både i regionalt arbeid og på et globalt policy nivå, for eksempel barnarbeid, innsamling av levekårsdata ved humanitære kriser, migrasjon og menneskehandel, fredsbygging, handel og menneskerettigheter.

Barnearbeid (3 forskerårsverk pr. år)

Dette omfatter studier av grupper som ikke fanges av vanlige folketellinger og levekårsundersøkelser, slik som barnesoldater, barneprostituerte og gatebarn. Som ledd studier av disse vektlegges utvikling av både kvalitative og kvantitative metoder for datafangst.

Evalueringer (1 forskerårsverk pr. år)

Fafo har deltatt i økende grad i evalueringer hvor de kan benytte sine datamateriale og erfaringer.

Kjønnsforskning (3 forskerårsverk pr. år)

Fokus på dette området har vært kvinner og utdanning, særlig i Midt-Østen og andre arabiske land. Et annet tema er kvinners deltakelse i arbeidsstyrken og økonomiske systemer, med prosjekter både i Kina og Eritrea. Kvinnelige eneforsørgere av hushold er også et forskningstema, og, nært knyttet til dette, betydningen av kvinners sosiale nettverk som overlevelsesstrategier.

Helse og ernæring (1,5 forskerårsverk pr. år)

Fafo AIS utfører store undersøkelser av helse og ernæring, disse som ledd i levekårsundersøkelser mer generelt.

Migrasjon og menneskehandel (4 forskerårsverk pr. år)

Dette temaområdet har en bred tilnærming mht å forklare ulike former for og hvorfor menneskehandel forekommer fra regioner som Øst- og Sørøst-Europa, Sørøst-Asia og Vest-Afrika. Målsetningen er å bidra til tiltak som kan redusere menneskehandel og hjelpe ofrene.

Levekårsundersøkelser (3 forskerårsverk pr. år)

Fafo har gjennomført mange, store og små levekårsundersøkelser i land som mangler slikt datagrunnlag. Dette skaffer til veie både data og analyse på hvordan hushold tilpasser seg kriser og forandringer.

Folketellinger (1,5 forskerårsverk pr. år)

Fafo utfører demografiske undersøkelser i områder hvor slike data mangler, slik som i Palestina.

Generelle opinionsundersøkelser (0,5 forskerårsverk pr. år)

Fafo utfører store undersøkelser for å kartlegge situasjoner i land og områder som gjennomgår rask utvikling og samfunnsendring. Dette spesielt viktig i land som mangler slike data, slik som i Irak og Palestina.

Sikkerhetsprogram (2 forskerårsverk pr. år)

Dette er et policy relevant forskningsprogram som har spesiell fokus på usikkerhet, konflikt og krig –menneskelig sikkerhet (landminer, militante grupperinger), konfliktøkonomi, privatisering av sikkerhet og internasjonal respons til konflikt (fredsbygging, CSR, barn i væpnet konflikt). Hensikten er å gi råd til hjelpetiltak som skal gå inn i områder der befolkningen har gjennomgått store lidelser.

Næringsliv og internasjonal kriminalitet (1 forskerårsverk pr. år)

Dette er også et forskningsprogram hvor hensikten er å klargjøre hvordan næringslivet, når virksomheter opererer i krigssoner eller under totalitære regimer, kan bli strafferettslig ansvarlige.

3.3 Fridtjof Nansens Institutt (FNI)

FNI's forskningsvirksomhet er i hovedsak rettet mot internasjonal miljø-, ressurs- og energipolitikk. Arbeidet har som mål å klargjøre hvilke interesser, institusjoner og prosesser som påvirker forvaltningen av miljø- og naturressurser fra globalt til lokalt nivå, og identifisere hvilke politiske virkemidler og strategier som kan bidra til å løse problemene på disse områdene.

Instituttets virksomhet var i 2005 inndelt i ni fokusområder:

Havpolitikk og havrett (2,5 forskerårsverk pr. år)

- Ulovlig, uregulert og urapportert fiske
- Særlig sensitive havområder (PSSSAer) – implikasjoner for Norge;
- Havforurensning og ballastvannsproblematikk.

Klimapolitikk (2,5 forskerårsverk pr. år)

- De viktigste aktørenes klimapolitikk: EU, USA, Kina, Russland;
- EUs kvotehandelssystem;
- De internasjonale klimaforhandlingene;
- Teknologisamarbeid.

Biologisk mangfold (2,5 forskerårsverk pr. år)

- Gjennomføring av biodiversitetskonvensjonen;
- Forvaltning av og tilgang til genressurser;
- Internasjonal og nasjonal patentrett, Planteforedlerrettigheter;
- Bioprospektering;
- Skogpolitikk og skogforvaltning.

Energipolitikk (1,5 forskerårsverk pr. år)

- Grønn innovasjon i elektrisitetsindustrien;
- Internasjonale rammebetingelser for norsk energiteknologipolitikk.

Globalt miljøsamarbeid (1,5 forskerårsverk pr. år)

- Effektivisering av FNs miljøorganer;
- Vitenskapens innflytelse i miljøsamarbeidet;
- Internasjonal miljøforvaltning.

Europeisk miljøpolitikk (2 forskerårsverk pr. år)

- EU-utvidelsen og miljøpolitikken;
- EUs kvotehandelsdirektiv;
- Selskapers samfunnsansvar.

Miljø- og ressurspolitikk i Russland og de tidligere sovjetstatene (7 forskerårsverk pr. år)

- Utsiktene for russisk oljeproduksjon;
- Implementering av Russlands internasjonale miljøforpliktelser;
- Miljøforvaltning og sivilt samfunn i Armenia;
- Nikkelverkene på Kola-halvøya;
- Helsesamarbeid i Østersjøområdet.

Polarpolitikk (1,5 forskerårsverk pr. år)

- Politisk samarbeid i polarområdene;
- Olje og gasssamarbeid i Arktis.

Kinesisk miljøpolitikk (1 forskerårsverk pr. år)

- Klimapolitikk;
- Østasiatisk energisamarbeid.

3.4 Institutt for fredsforskning (PRIO)

Instituttets forskningsvirksomhet er organisert i tre programområder samt et senter for fremragende forskning:

- Etikk, normer og identitet (ENI),
- Konfliktløsning og fredsbygging (CRPB) og
- Sikkerhetsprogrammet (SP),
- Senter for borgerkrigsstudier.

Etikk, normer og identitet (ENI) (4,6 forskerårsverk pr. år)

Programmet fokuserer på:

- Normative dimensjoner ved væpnet konflikt, prinsippene for 'rettferdig krig'
- Religion og konflikt..
- Kjønn og konflikt.
- Migrasjon.

Konfliktløsning og fredsbygging (11,6 forskerårsverk pr. år)

Programmet utfører forskning, opplæring og tiltaksutvikling innen feltene konfliktløsning og fredsbygging. Det vektlegger et samspill mellom teoretisk arbeid, anvendt kunnskap og feltpraksis. Programmet har blant annet sterk kompetanse på håndvåpen, landminer og klaseammunisjon. Geografisk er det spesielt sterke miljøer knyttet til Midt-Østen, samt til konflikten på Kypros, der PRIO driver et eget senter. Undersøkelser, ofte gjennom feltarbeid, av stedlige oppfatninger, identiteter og faktorer som er av betydning for konfliktløsning og fredsbygging spiller en viktig rolle i programmet.

Sikkerhetsprogrammet (5,5 forskerårsverk pr. år)

Sikkerhetsprogrammet omfatter flerfaglige prosjekter som tar opp måter individuelle stater, EU og FN møter sikkerhetspolitiske utfordringer. Programmet utforsker også nye tilnærminger til sikkerhetspolitiske spørsmål som ikke legger vekt på nasjonalstaten som sentrale aktører i slike spørsmål. Det har også et fokus på nye utfordringer knyttet til økonomiske-, sosiale- og miljøtrusler. Programmet arbeider aktivt med å utvikle europeiske nettverk og partnerskap innenfor sikkerhetsforskning. Et strategisk satsningsområde er energi og sikkerhet.

SFF – Senter for fremragende forskning (17 forskerårsverk pr. år)

The Centre for Study of Civil War - CSCW, er et SFF (senter for fremragende forskning) finansiert av Norges forskningsråd. Forskere med tilknytning til NTNU, Universitetet i Oslo og flere amerikanske universiteter deltar med deltidstilknytning til senteret.

Sentrets arbeid er organisert i arbeidsgrupper:

- *International and Transnational Facets of Civil War* (2,4 forskerårsverk pr. år). Denne arbeidsgruppen forsøker å karakterisere borgerkriger ved å kartlegge i hvilken grad slike konflikter påvirkes av ytre press eller innblanding i utviklingsforløp. Gruppen er opptatt tildels av påvirkning fra enkeltstater og multilaterale aktører, tildels av transnasjonale aktører som ikke er knyttet til en bestemt stat. Case-studier og komparative studier er sentrale i gruppens arbeid.
- *Microfoundations of Civil War* (2,4 forskerårsverk pr. år) – hvor fokus settes på de beslutninger som fører frem til oppstart, fortsettelse og avslutning av borgerkriger, inkludert motiver, overbevisninger og rammevilkår. Arbeidsgruppen kombinerer kvalitative og kvantitative tilnærminger.
- *Environmental Factors in Civil War* (4,3 forskerårsverk pr. år) – Arbeidsgruppen tar utgangspunkt i alternative tilnærminger til forholdet mellom miljø og voldelig konflikt, og studerer effekten av befolkningsøkning og folkeforflytning, samt ser hvordan disse faktorene påvirkes av økonomiske og politiske variable. Statistisk analyse står sentralt, inkludert nye metoder for disaggregert analyse ved bruk av geografiske referanser ('spatial statistics')
- *Values and Violence* (1,0 forskerårsverk pr. år) – foretar sammenlignende analyser av verdier, normer og holdninger i samfunn som er fredelige, med samfunn hvor det er konflikt eller utvikling over til mer fredelige tilstander. Survey-data er viktig i gruppens arbeid.
- *Civil Peace/Governance* (4,6 forskerårsverk pr. år) – analyserer forutsetninger for fred. Spesiell fokus settes på hvordan man kan fremme fredsskapende prosesser i samfunn som har gjennomgått konflikter, slik som forsoning og sosio-økonomiske betingelser for fred. En annen pillar er arbeidet med valgordninger og valg. Statistisk analyse og analytiske modeller står sentralt i gruppens arbeid.
- *Conflict and Economic Performance* (2,5 forskerårsverk pr. år) – analyserer konflikt og polarisering i nasjoner som er i en tilstand mellom fred og borgerkrig. Hovedfokus er på sosiale og økonomiske faktorer i land som er konfliktutsatte. Økonometri og modellering er sentrale i denne gruppen.
- *Religion and Civil War* (under planlegging for oppstart de neste årene)
- *Human Rights, Governance and Conflict* (under planlegging for oppstart de neste årene)

3.5 Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI)

NUPIs forskning er organisert i fire avdelinger og fem programmer.

Avdelingen for internasjonal politikk (11 forskerårsverk pr. år)

Avdelingen er den viktigste bidragsyteren til to SIPer:

1. "European Security", som studerer ulike utviklingstrekk i europeisk utenriks- og sikkerhetspolitikk etter 11. september 2001. Målsettingen er å belyse terrortrusselens

betydning for utviklingen av forholdet over Atlanteren; for EUs og andre staters utenriks- og sikkerhetspolitikk.

2. "Hegemoni og global politisk orden", som har tre tematiske deler: Militært hegemoni, politisk hegemoni og symbolsk hegemoni. Programmet har konsentrert seg om to problemstillinger: Analyser av utviklingstrekk i internasjonal politikk, særlig stormaktspolitikk, og analyser av hegemoni og globale makropolitiske forhold. Et sentralt spørsmål er hvordan USA er i stand til å opprettholde en internasjonal orden. Et annet spørsmål er hvordan hegemoni og ulike maktformer arter seg på mottagersiden, slik som norsk energi-, forsvars-, justis- og økonomisk politikk formet, direkte eller indirekte, av USA?

Avdelingen har en temagruppe om internasjonal terrorisme og organisert kriminalitet knyttet til et konsortium som ble etablert i 2002 som et samarbeid mellom NUPI og FFI, og senere Politihøgskolen. På brukersiden deltar 14 statlige og private institusjoner og organisasjoner i konsortiet. Et annet viktig forskningsfelt er ikke-sprednings og nedrustningsspørsmål.

Russlandsavdelingen (5,5 forskerårsverk pr. år)

Russlandsavdelingen har et gjennomgående fokus på fire temaområder:

1. Russisk sikkerhets- og utenrikspolitikk – herunder energisektorens rolle i russisk utenriks- og sikkerhetspolitikk, Russlands bidrag til kampen mot internasjonal terrorisme og rollen Russland ønsker å spille i ulike multinasjonale organisasjoner og regimer;
2. Regimestudier og resentralisering, herunder forholdet mellom Moskva og regionene
3. Samarbeid og bistandsrelaterte problemstillinger i hele det post-sovjetiske området
4. Nordområdestudier og næringsliv, som springer ut av Norges geografiske nærhet til Russland og behovet for å forstå utviklingen i våre nærområder.

Avdelingen for internasjonal økonomi (5 forskerårsverk pr. år)

Avdelingen for internasjonal økonomi har økonomisk globalisering og internasjonalisering som sine sentrale forskningsfelt. Stikkord er internasjonal handel, regionalisering, WTO, teknologioverføring, ulikhet, multinasjonale selskaper, barnarbeid og korrupsjon. Kjernen i forskningen er moderne næringsøkonomi. Økonomiavdelingen deltar i prosjekter i Kina og Ukraina, og driver også forskning om spørsmål knyttet til utvikling og miljø.

Avdelingen for utviklingsstudier (3,5 forskerårsverk pr. år)

Avdelingen for utviklingsstudier konsentrerer seg om endringsprosesser av sosial, politisk og økonomisk art, og om utviklingspolitikken og bistandens ambisjon om å bidra til positive endringer i fattige land. En viktig dimensjon i forskningen er forholdet mellom utvikling og sikkerhet, dvs. analyser av styreset og i bistandsanalysene, hvor fredsbygging er målsetningen.

Training for Peace (TfP) (1,5 forskerårsverk pr. år)

Dette er et internasjonalt forsknings- og opplæringsprogram som skal bidra til økt kapasitet og høyere kompetanse på fredsoperasjoner i Afrika, særlig på den sivile siden og politisiden. NUPI har det faglige og organisatoriske ansvaret for programmet og gir egne bidrag til forskning, policyutvikling og informasjonsarbeid. Til å begynne med konsentrerte TfP sine aktiviteter til det sørlige Afrika, og omfattet da samarbeid med to sørafrikanske partnere. Senere har programmet ekspandert til Vest-Afrika og inkluderer nå en partner fra den regionen. Ytterligere utvidelse til all-afrikansk nivå er under forberedelse.

Prosjektgruppen for studier av Den persiske golf (2 forskerårsverk pr. år)

Denne prosjektgruppen følger to hovedspor: Etisk-normative aspekter ved utenlandske selskapers engasjement i Persia-bukta og politisk stabilitet i regionen. Det er foretatt en serie landstudier, i senere tid av Saudi-Arabia, Irak og Iran.

Bosnia-programmet (1 forskerårsverk pr. år)

Dette programmet er en del av norsk sikkerhetsassistanse i Bosnia-Herzegovina. Programmet skal bidra til reform av sikkerhetstjenesten i dette landet, og til å styrke den demokratiske kontrollen med sikkerhetssektoren.

FN-programmet (1,5 forskerårsverk pr. år)

Programmet arbeider med konsept- og policy-utvikling i FN-systemet; lager innspill til Utenriksdepartementet og andre oppdragsgivere; deltar i relevante internasjonale ordsrifter, bl.a. ved å arrangere konferanser og seminarer og å ved å publisere artikler i relevante tidsskrifter.

Energiprogrammet (1 forskerårsverk pr. år)

NUPIs energiprogram er en flerfaglig enhet som tar for seg internasjonal politikk og økonomi relatert til energispørsmål. Programmet fokuserer på geopolitikk relatert til petroleumsressursene i nordområdene. Dette programmet skal fungere som et forum for å diskutere geopolitikk, Norges plass i verden og betydningen av olje og gass for norsk utenrikspolitikk. Energiprogrammets rolle er å knytte sammen de forskjellige avdelingene på NUPI samt andre institusjoner for å styrke forståelsen av Norges rolle som energimakt i et globalt perspektiv og skape debatt om internasjonal energipolitikk.

4 Noen tidligere analyser og studier av utenriks- og sikkerhetsforskning i Norge

Reorganisering av de utenrikspolitiske institutter i Oslo-regionen (1994).

Dette er en innstilling fra en arbeidsgruppe oppnevnt av Norges forskningsråd, Området for kultur og samfunn. Arbeidsgruppen tok utgangspunkt i at det da fantes 12 institutter og forskningsprogrammer som arbeidet med utenrikspolitiske problemstillinger i Oslo-regionen. Arbeidsgruppens flertall la frem et forslag om sammenslåing og samlokalisering (til Universitetet i Oslos campus på Blindern) av flere institutter. Organiserende prinsipp i følge flertallet skulle være tre pilarer: Krig og fred, Miljø og ressurser, og Utvikling. Arbeidsgruppens flertall la også frem forslag til flere alternative modeller – det samme gjorde arbeidsgruppens mindretall. Forslagene fra arbeidsgruppens flertall førte ikke til noen omorganisering.

Evalueringen av FNI, NUPI og PRIO (1994)

I denne evalueringen ble det gjennomført en brukerevaluering ved hjelp av et spørreskjema som ble sendt til 35 organisasjoner og institusjoner. De fleste av disse tilhørte offentlig sektor. Det fremkom her at brukerne savner kompetanse hos instituttene i forhold til deres nye kunnskapsbehov. Dette gjelder særlig NUPI og PRIO. Brukerne mente at instituttene ikke hadde tilpasset sin kompetanse og arbeidsmåte til en ny tid. Kompetanse innen internasjonal økonomi og handel, spesielt i skjæringsflaten mellom økonomi, jus og miljø ble fremhevet som mangelfull. Evalueringen mente at FNI har en mer relevant tematisk profil i forhold til brukernes behov fordi FNI har fokus på internasjonal miljø- og ressursforvaltning. Samtidig ble det anført at instituttets kompetansen er smalere og grunnere enn man kunne ønske.

Rapporten anbefalte følgende kjerneområder.

- FNI: internasjonal miljø- og ressursforvaltning generelt og nordområdet spesielt.
- NUPI: norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk, inklusive internasjonal økonomi og handel.
- PRIO: "Modernisert" fredsforskning, spesielt nye problemstillinger mht fred og sikkerhet.

Rapporten mener at brukerne ser ut til å foretrekke klarere arbeidsdeling mellom de tre instituttene fremfor økt samarbeid mellom de som i dag arbeider med samme tema ved de forskjellige institusjonene. Rapporten anbefalte også at NUPI og PRIO trapper ned forskningsvirksomheten rundt den tredje verden.

På to områder ønsket man et nærmere samarbeid:

Nordområdene, Russland/Øst-Europa, handel og miljø: Samarbeid mellom NUPI og FNI.
Det utvidete sikkerhetsbegrep: Samarbeid mellom PRIO og NUPI.

Ingen av instituttene har en kritisk masse som er nødvendig for å ha et faglig stimulerende og korrigerende miljø fordi man har så stor disiplin- og temaspredning. Det anbefales derfor at instituttene søker en nærmere kontakt med disiplinmiljøene ved universitetene.

Rapporten konstaterer at det er en del overlapp mellom instituttene mht tema og fokusering av dagens og morgendagens forskningsinnsats. Dette tilsier et nærmere samarbeid på felles interesseområder. Samtidig oppfordres det til et samarbeid med forskningsmiljøer med en komplementær kompetanse som arbeider på samme temaområder.

Evalueringsrapport av CMI (1998)

I evalueringen av CMI i 1998 anbefaler evalueringsutvalget at CMI holder fast ved instituttets tematiske profil med vekt på studier av utviklingsprosesser i Sør. Instituttet har behov for å konsentrere virksomheten rundt noen kjerneområder da instituttet etter utvalgets vurdering har spredd seg på for mange tematiske områder i forhold til den kompetanse og kapasitet instituttet har.

Basisbevilgningsutvalget for de utenrikspolitiske instituttene – Sluttrapport (2004)

Denne rapporten gir en oppsummering av utvalgets arbeid og utviklingen for disse instituttene i perioden 1996-2003, samt noen anbefalinger for fremtiden. Rapporten skriver at ordningen med SIP har vært god, selv om det hadde vært ønskelig med større bevilgninger. Rapporten understøtter dette med å vise til positive utvikling på en rekke indikatorer. Rapporten foreslo en rekke tiltak, herav:

- En ny evaluering av status og utvikling av de utenrikspolitiske instituttene, som bør foreta en faglig og organisatorisk vurdering, bl.a. i ”...lys av status og utvikling i sektoren i de nordiske land og internasjonalt”,
- Hvis det blir økning av bevilgninger totalt til sektoren, vurdere ”..så vel nye satsninger i lys av Sektoranalysen for UD som en utvidet portefølje av institutter under det mandat Basisbevilgningsutvalget har hatt.”

Tidligere evalueringsrapporters anbefalinger mht nasjonale oppgaver

Evalueringsrapporten fra 1994 om FNI, NUPI og PRIO anbefaler at man bør utrede muligheten for et felles informasjons og dokumentasjonssenter for FNI, NUPI og PRIO. Tiltak rettet mot skolen og allmennheten (som NUPIs ”Hvor Hender Det?” og PRIOs Nasjonsdata) kan inngå i en slik fellestjeneste, eventuelt også deler av tidsskriftsproduksjonen.

CMI-evalueringen fra 1998 anbefaler at biblioteket opprettholdes som et nasjonalt kompetansesenter på sitt område av det omfang det har.

5 Samarbeid og konkurranse

Instituttene er blitt bedt om å utarbeide oversikt over sine viktigste samarbeidspartnere og viktigste konkurrenter innenfor de aktuelle områdene. Alle typer FoU-miljøer skal tas med, også universitetsinstitutter og høyskoler, konsulentvirksomheter og liknende, både i Norge og i utlandet. De ble bedt om å lage to oversikter: en for de viktigste samarbeidspartnerne og en for de viktigste konkurrentene. Ved å sammenholde hvilke forskningsmiljøer kjerneinstituttene samarbeider med og konkurrerer med, kan vi danne oss et bilde av hvilke forskningsmiljøer som er aktive på de utenrikspolitiske og sikkerhetspolitiske forskningsområdene. For å kartlegge samarbeidsrelasjonene ytterligere har vi gjennomført en kortfattet bibliometrisk analyse av antall vitenskapelige artikler indeksert for perioden 2000 til 2004 i databasene National Citation Report og National Science Indicators (NCR 2004/NSI Deluxe 2004)³ hvor kjerneinstituttene er registret som forfattere/medforfattere. Dette vil gi oss et bilde av instituttenes internasjonale publiseringer og hvem de publiserer sammen med.

5.1 Samarbeidspartnere

Utenriks- og sikkerhetspolitiske institutter samarbeider både med andre miljøer i instituttsektoren og med miljøer tilknyttet læresteder. Vel halvparten av partnerne er instituttsektormiljøer, mens nær 40 prosent av partnerne er tilknyttet et lærested. Innslaget er partnere fra øvrig samfunnsliv er lite.

Tabell 5.1 Utenriks- og sikkerhetspolitiske kjerneinstitutters vurdering av nasjonale samarbeidspartnere. Aggregert etter type institusjon.

Type	Utenriks- og sikkerhetspolitiske institutter						Antall
	CMI	Fafo AIS	FFI	FNI	PRIO	NUPI	
Instituttsektor	4	3	2	2	3	7	21
UoH-sektor	4	2	1	1	2	5	15
Andre miljøer		1		1		1	3
Sum samarbeidspartnere	8	6	3	4	5	13	39

I tabell 5.2 har vi gitt en mer detaljert oversikt over kjerneinstituttens samarbeidspartnere. Av tabellen fremgår det at av de totalt 39 samarbeidsrelasjonene som er registrert, er 13, det vil si en tredjedel av samarbeidsrelasjonene, mellom kjerneinstituttene selv. NUPI fremstår som det kjerneinstituttet som flest av de andre kjerneinstituttene samarbeider med. Det er bare PRIO som ikke oppgir NUPI som en viktig samarbeidspartner for instituttet. NUPI har flest eksterne samarbeidsrelasjoner med de andre kjerneinstitutter. Det er viktig å understreke at instituttene ble bedt om å registrere de viktigste samarbeidspartnerne. Det innebærer at det ikke nødvendigvis er gjensidighet i registreringen. Eksempelvis oppgir NUPI at PRIO er en viktig samarbeidspartner mens

³ For mer informasjon om disse databasene, se: <http://scientific.thomson.com/products/ncr/>

PRIO ikke oppgir NUPI. Det innebærer således at det kan være samarbeid mellom to kjerneinstitusjoner, men at dette vurderes ulikt med hensyn til viktighet.

CMI samarbeider med NUPI og PRIO av kjerneinstituttene samt med både Universitetet i Oslo og i Bergen. CMI har et sterkt Bergens innslag i instituttets samarbeidsrelasjoner. Dette er for så vidt naturlig siden instituttet er lokalisert i Bergen. På tilsvarende måte har de andre kjerneinstituttene en klar orientering mot Osloområdet.

Tabell 5.2 Utenriks- og sikkerhetspolitiske kjerneinstitutters vurdering av nasjonale samarbeidspartnere. Detaljert.

Partnere	Utenriks- og sikkerhetspolitiske institutter						Antall
	CMI	Fafo AIS	FFI	FNI	PRIO	NUPI	
CMI					Ja	Ja	2
FAFO AIS						Ja	1
FFI – Forsvarets forskningsinstitutt						Ja	1
FNI – Fridtjof Nansens Institutt					Ja	Ja	2
PRIO – Institutt for fredsforskning	Ja		Ja			Ja	3
NUPI	Ja	Ja	Ja	Ja			4
Universitetet i Oslo, flere	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	6
ECON		Ja		Ja		Ja	3
NIBR – Norsk institutt for by- og regionforskning	Ja	Ja				Ja	3
NTNU, flere					Ja	Ja	2
Arena						Ja	1
Handelshøyskolen BI						Ja	1
Cicero				Ja			1
Høgskolen i Agder						Ja	1
Høgskolen i Sør-Trøndelag		Ja					1
IFS - Institutt for forsvarsstudier					Ja		1
ISF – Institutt for samfunnsforskning		Ja					1
NHH – Norges Handelshøyskole	Ja						1
Noragric - Universitetet for miljø- og biovitenskap	Ja						1
SNF – Samfunns- og næringslivsforskning (NHH)	Ja						1
SSB – Statistisk sentralbyrå						Ja	1
Universitetet i Bergen, flere	Ja						1
Antall	8	6	3	4	5	13	39

Av aktører utenfor kjerneinstituttene er Universitetet i Oslo en viktig aktør. I tabellen har vi slått sammen alle samarbeidskonstellasjonene knyttet til Universitetet i Oslo til en kategori. Det er således flere kjerneinstituttene samarbeider med innen dette universitetet. Det samme gjelder for Universitetet i Bergen og NTNU.

Hovedtendensen i tabellen er imidlertid at kjerneinstituttene samhandler mye seg i mellom, og at disse instituttene utgjør en kjerne av de forskningsmiljøer som arbeider med problemstillinger knyttet til utenriks- og sikkerhetspolitikken.

5.2 Konkurrenter

Instituttene får en betydelig andel av sine inntekter fra oppdrag som tildeles i et konkurransemarked. Inntektstallene presenteres i neste kapittel 6. Instituttene konkurrerer også på andre arenaer, både nasjonalt og internasjonalt, om andre former for finansiering. Denne konkurransen kommer i tillegg til den mer akademiske (og diffuse) konkurransen om prestisje og reputasjon, der publisering er kanskje den tydeligste indikator på suksess. I kartleggingen ble instituttene spurt om hvem de oppfattet som konkurrenter på oppdragsmarkedet. Tabell 5.3 gir en oversikt over dette.

Tabell 5.3 Utenriks- og sikkerhetspolitiske kjerneinstitutters vurdering av nasjonale konkurrenter. Aggregert etter type institusjon.

Type	Utenriks- og sikkerhetspolitiske institutter						Antall
	CMI	Fafo AIS	FFI	FNI	PRIO	NUPI	
Instituttsektor	3		3	2		9	17
UoH-sektor	3			3		3	9
Andre miljøer	2			1		1	4
Sum konkurrenter	8		3	6		13	30

Vel halvparten av konkurrentene tilhører instituttsektoren, mens en tredjedel er i UoH-sektoren. Innslaget av konkurranse fra andre sektorer er lite.

I tabell 5.4 viser vi mer detaljert bilde av hvilke miljøer som oppfattes å være kjerneinstituttene sine konkurrenter. Som det fremgår av både tabell 5.3 og 5.4, mangler vi informasjon fra Fafo AIS og PRIO om deres konkurrenter. PRIO angir at det ikke har noen nasjonale konkurrenter, men tre utenlandske miljøer. Fafo AIS har også indikert noe lignende; de fremhever at de primært opererer på en internasjonal konkurransearena. Det bidrar til at bildet ikke blir fullstendig.

Av tabell 5.4 fremgår det at det er en viss konkurranse kjerneinstituttene i mellom, men at hovedtyngden av konkurrenter befinner seg utenfor denne gruppen. ECON er oppført som konkurrent av 3 av de 4 instituttene som har listet konkurrenter. Av institutter nevnes både NIBR og SNF som konkurrent av 2 institutter. Samme rangering har UiO og BI.

På samme måte som for oversikten over samarbeidspartnere i Norge er det NUPI som opplever å ha flest konkurrenter. Dette kommer sannsynligvis av at det er dette instituttet som har den bredeste faglige profilen i det instituttet spenner over alt fra sikkerhetspolitikk til utviklingsspørsmål. CMI har også flere konkurrenter, men kun NUPI fra kjerneinstituttene. Som et resultat av instituttets utviklingslandsorientering, finner vi miljøer som Noragric og Norconsult blant instituttene sine konkurrenter. FNI har sine konkurrenter forankret mer i Universitets- og høyskolesektoren og har bare NUPI som konkurrent blant kjerneinstituttene.

Tabell 5.4 Utenriks- og sikkerhetspolitiske kjerneinstitutters vurdering av nasjonale konkurrenter. Detaljert.

	Utenriks- og sikkerhetspolitiske institutter						
Konkurrenter	CMI	Fafo AIS	FFI	FNI	PRIO	NUPI	Antall
CMI						Ja	1
FAFO AIS						Ja	1
FFI						Ja	1
FNI			Ja				1
PRIO						Ja	1
NUPI	Ja		Ja	Ja			3
Econ	Ja			Ja		Ja	3
BI				Ja		Ja	2
IFS			Ja			Ja	2
NIBR	Ja					Ja	2
SNF	Ja					Ja	2
UiO				Ja		Ja	2
Arena						Ja	1
Cicero				Ja			1
Frisch						Ja	1
NHH	Ja						1
Noragric	Ja						1
Norconsult	Ja						1
NTNU				Ja			1
SSB						Ja	1
UiB	Ja						1
Antall	8		3	6		13	30

Når vi sammenholder samarbeidsrelasjonene og oversikten over konkurrenter, ser vi at kjerneinstituttene samarbeider mer enn de konkurrerer seg i mellom. Det innebærer at de søker samarbeid for å komplementere egen kompetanse. NUPI skiller seg noe ut i denne sammenhengen fordi den både samarbeider og konkurrerer med de andre kjerneinstituttene. De andre i denne gruppen er mer spesialiserte og snevrere både hva gjelder kompetanse- og interesseprofiler.

5.3 Samforfatterskap

Resultatet av en gjennomgang av National Citation Report og National Science Indicators for perioden 2000 – 2004 er vist i tabell 5.5.

Tabell 5.5: Publikasjoner registrert i National Citation Report og National Science Indicators, 2000-2004

	Antall artikler					
	2000	2001	2002	2003	2004	Totalt
Utenriks- og sikkerhetspolitikk						
Christian Michelsens Institutt (CMI)	5	1	6	5	1	18
Fafo - Institutt for anvendte internasjonale studier AS	1	3	3	3	5	15
Fridtjof Nansens Institutt (FNI)	7	4	5	3	2	21
Institutt for fredsforskning (PRIO)	4	7	10	9	8	38
Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI)	2	4	1	5	2	14
Forsvarets Forskningsinstitutt (FFI)	36	42	33	49	39	199

Tabell 5.5 er misvisende mht FFI, noe som skyldes at det ikke mulig å bryte tallmaterialet ned på avdelingsnivå, i dette tilfellet Avdeling for analyse. NIFU STEP har imidlertid beregnet den vektete fagandelen som samfunnsvitenskap/humaniora utgjør av FFIs totale artikkelmasse. Denne viser at dette fagområdet kun utgjør 1,5. Med andre ord er dette ikke en kjernevirksomhet for FFI. Tabellen viser at det er PRIO som er den mest aktive på den internasjonale publiseringsarenaen med 38 artikler i perioden 2000 – 2004. Det er kun små forskjeller mellom de andre instituttene.

For å gi et nærmere bilde av hvem instituttene samarbeider med, har vi foretatt en gjennomgang av hvilke institusjoner instituttene skriver internasjonalt publiserte artikler sammen med. Vi har videre registret hvor mange nasjonale og internasjonale samforfattere som har vært involvert i perioden.

Tabell 5.6: Samforfatterskap i internasjonale publikasjoner (2000-2004)

	Antall internasjonale artikler	Antall internasjonale artikler med internt samforfatterskap	Antall norske samforfatterskap	Antall artikler med internasjonale samforfatterskap
CMI	18	7	7	14
Fafo ais	15	5	14	15
FNI	21	15	4	2
PRIO	38	23	15	18
NUPI	14	7	14	8

Av tabell 5.6 fremgår det at en ikke ubetydelig del av de internasjonalt publiserte artiklene er et resultat av internt samarbeid i det enkelte institutt. Tydeligst er det for FNIs vedkommende hvor hele 70 prosent av artiklene er et resultat av internt samarbeid. I motsetning har Fafo og CMI kun om lag en tredjedel av artiklene som et resultat av internt samarbeid. Det er således disse to instituttene som relativt sett samarbeider mest med andre forskere utenfor egen institusjon. I absolute tall er det imidlertid PRIO som har flest artikler med eksterne samforfattere. Dette reflekteres også antallet eksterne forfattere instituttet har skrevet artikler sammen med i perioden både når det gjelder nasjonale og internasjonale samforfattere. Fafo skårer også høyt langs denne dimensjonen. CMI er det instituttet som relativt sett har flest internasjonale samforfattere.

Tabell 5.7: Nasjonalt samforfatterskap, institusjoner, antall samforfattere

	UiO	UiB	NTNU	NHH	Høyskoler	Andre inst.	SSB	Andre off.org
CMI	3	2		1		1		
Fafo ais	5				6	3		
FNI	1					3		
PRIO	10		4			1		
NUPI	4				3	4	3	
Totalt	23	2	4		9	12	3	

Tabell 5.7 viser at Universitetet i Oslo fremtrer klart som den institusjon som kjerneinstituttene nasjonalt samarbeider mest med. Vi finner 23 medforfattere fra dette universitetet mens de andre universitetene har få medforfattere. Tabellen viser også at både andre institutter og høyskolene er rimelig godt representert blant medforfatterne.

Tabell 5.8: Samforfatterskap fordelt på samarbeidsland

	US	CAN	UK	S	SF	DK	NL	D	Kina	Afrika	AUS	Andre
CMI		8							2	1	2	1
Fafo ais	1		1	3	3	1				6		
FNI	1											1
PRIO	9		3	1								5
NUPI			2				1		5			
Totalt	11	8	6	4	3	1	1		7	7	2	7

Tabell 5.8 viser klart at kjerneinstituttene i størst grad har internasjonalt samarbeid med forskere fra de anglosaksiske landene og de nordiske landene. Det er påtakelig hvor lite samarbeid man har med Europa for øvrig. Som man kunne forvente er også forskere fra andre kontinenter involvert i artikkelsamarbeid. Man skal imidlertid huske på at det totale antallet samarbeidsrelasjoner er relativt begrenset. Ofte vil én artikkel kunne danne basis for mange medforfattere. Et eksempel på dette er en artikkel fra NUPI som har en rekke medforfattere fra både Norge og Kina.

6 Utvalgte nøkkeltall om utenriks- og sikkerhetspolitiske institutter

6.1 Innledning

I det følgende presenteres utvalgte nøkkeltall for de utenriks- og sikkerhetspolitiske instituttene. Datamateriale er basert på de nøkkeltall som årlig leveres av alle forskningsinstitutter underlagt Retningslinjer for statlig finansiering av forskningsinstitutter. Innsamlingen av nøkkeltall foretas av NIFU STEP på oppdrag fra Norges forskningsråd gjennom et standardisert rapporteringsskjema til alle instituttene. Tiltross for standardisert rapportering, er instituttene heterogene med hensyn til historie, finansieringsstruktur, oppgavetyper og annet – noe som man må være oppmerksom på når tallene tolkes. Tallene kan dessuten skjule ulike tolkninger av begreper og kategorier. Det er derfor viktig at datamaterialet leses med disse forhold in mente.

Presentasjonen omfatter fem forskningsinstitutter:

- Chr. Michelsens Institutt (CMI)
- Fafo - Institutt for anvendte internasjonale studier AS (Fafo AIS)
- Fridtjof Nansens Institutt (FNI)
- Institutt for fredsforskning (PRIO)
- Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI)

6.2 Totale inntekter

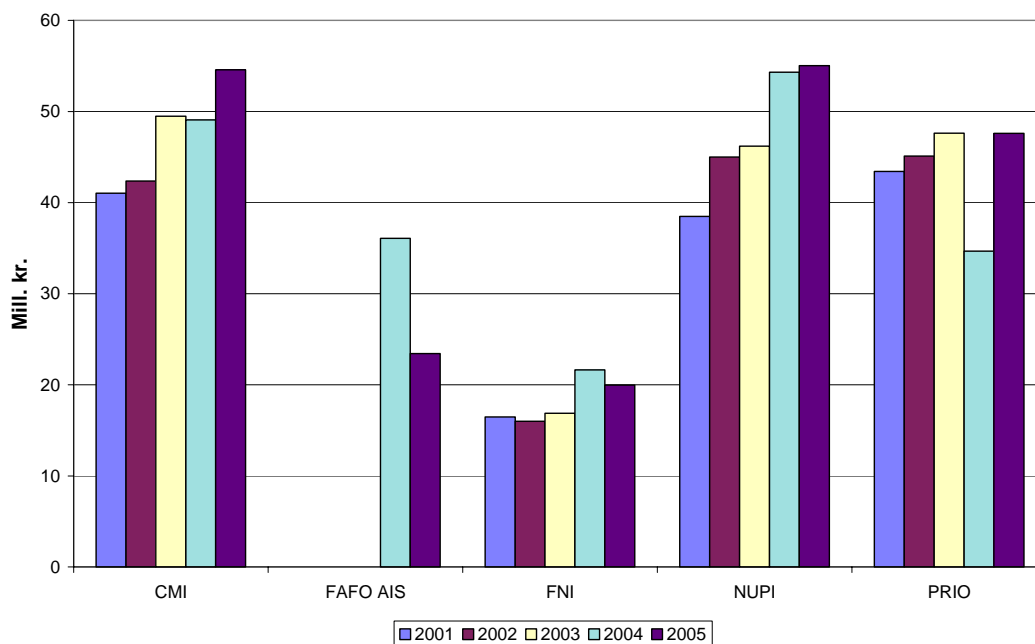
De fem utenriks- og sikkerhetspolitiske instituttene hadde samlede driftsinntekter på ca 200 millioner kroner i 2005, jfr. tabell 6.1 og tabell 6.2. Samlet omsetning ved samfunnsvitenskapelige forskningsinstitutter var til sammenligning 935 millioner kroner i 2005⁴. Man kan derfor anslå at om lag 20 prosent av den samlede virksomheten ved de samfunnsvitenskapelige forskningsinstituttene blir utført ved utenriks- og sikkerhetspolitiske institutter. De siste fem årene har driftsinntektene ved utenriks- og sikkerhetspolitiske institutter samlet hatt en ganske stor nominell økning, se figur 6.1. Inntektsvolumet i 2005 var om lag 27 prosent høyere enn i 2001 ved de institutter der tall finnes for begge år. På instituttnivå har den relative økningen i driftsinntekter i 5-årsperioden vært størst ved NUPI og CMI, og lavest ved PRIO. Driftsinntektene ved enkeltinstituttene varierer imidlertid en god del fra år til år, noe som i første rekke skyldes at flere av instituttene har hatt eller har koordinatorsansvar for større forskningsprogrammer.

⁴ I nøkkeltallsammenheng sorterer CMI under Miljø- og utviklingsinstitutter og inngår derfor ikke i tallgrunnlaget for de samfunnsvitenskapelige instituttene.

Tabell 6.1: Hovedtall for utenriks- og sikkerhetspolitiske institutters virksomhet i 2005

		CMI	FAFO AIS	FNI	NUPI	PRIO	SUM	Alle samfunns- vitenskapelige institutter
	Samlede driftsinntekter (mill. kr)	54,6	23,4	20	55	46,0	200,6	934,8
	Driftsresultat (mill. kr)	1,4	-2,1	1,1	1,4	2,9	3,4	-0,9
Basisbevilgning	Grunnbevilgning (mill. kr.)	8,7	1,9	4,8	14,9	7,1	39	167,8
	Strategiske institutt- program (mill. kr.)	2,4		3,6	4,8	2,4	13,2	48,8
	Andel av driftsinntekter	20 %	8 %	42 %	36 %	21 %	26 %	23 %
Fra NFR	Andel av totale driftsinntekter	44 %	8 %	71 %	13 %	54 %	31 %	34 %
Årsverk	Totalt (antall ansatte)	51	19	26	54	50	201	1058
	Herav kvinner	24	13	9	20	21	87	491
	Forskere /faglig pers.	32	18	20	35	36	141	849
	Herav kvinner	12	12	6	9	16	55	362
	Forskere i % av total	63 %	95 %	77 %	65 %	71 %	70 %	80 %

Figur 6.1 Samlede driftsinntekter ved utenriks- og sikkerhetspolitiske institutter 2001-2005. Millioner kroner.

Tabell 6.2: Inntekter ved utenriks- og sikkerhetspolitiske institutter i 2005. Etter type inntekt og finansieringskilde. Mill. kroner.

	Kilde	CMI	FAFO AIS	FNI	NUPI	PRIO	TOTALT
Basisbevilgning og andre generelle bevilgninger	Grunnbevilgning	8,7	1,9	4,8	14,9	8,8	39
	SIP	2,4	0	3,6	4,8	2,4	13,2
	Andre generelle midler	1,2	0	0	0	0	1,2
	Sum	12,2	1,9	8,4	19,7	9,5	51,7
Oppdragsinntekter	Forskningsrådet	6,9	0,1	5,8	4	14,5	31,2
	Offentlig forvaltning	13,6	15	3,4	28,1	16,1	76,2
	Næringsliv	0	0,1	0,5	1,5	0,9	3
	Utlandet	15,8	5,1	1,8	0,7	4,4	27,8
	Andre	6	1,3	0,1	1	0,6	9
	Sum	42,3	21,6	11,5	35,3	36,4	147,1
Andre inntekter		2,5	0,1	0,3	0	0,6	3,5
Totalt		57	23,6	20,2	55	46,0	202,4

I *Retningslinjer for statlig finansiering av forskningsinstitutter* skilles det mellom basisbevilgninger, bestående av grunnbevilgninger og strategiske instituttprogrammer (SIP) på den ene siden, og forskningsprogrammer og FoU-prosjekter på den andre. I tillegg kommer andre inntekter, dvs. finansinntekter og ekstraordinære inntekter.

6.3 Basisfinansiering

Samlet mottok de utenriks- og sikkerhetspolitiske instituttene basisbevilgninger på 52 millioner kroner i 2005. CMI, Fafo AIS, FNI og PRIO mottok grunnbevilgning fra Norges forskningsråd, mens NUPI fikk sin grunnbevilgning direkte fra Utdannings- og forskningsdepartementet (nå Kunnskapsdepartementet). Alle instituttene, med unntak av Fafo AIS, hadde i 2005 strategiske instituttprogrammer finansiert av Norges forskningsråd.

Basisbevilgningene utgjorde i gjennomsnitt 26 prosent av instituttenes samlede driftsinntekter i 2005. Basisbevilgningsandelen lå dermed litt over gjennomsnittet for alle

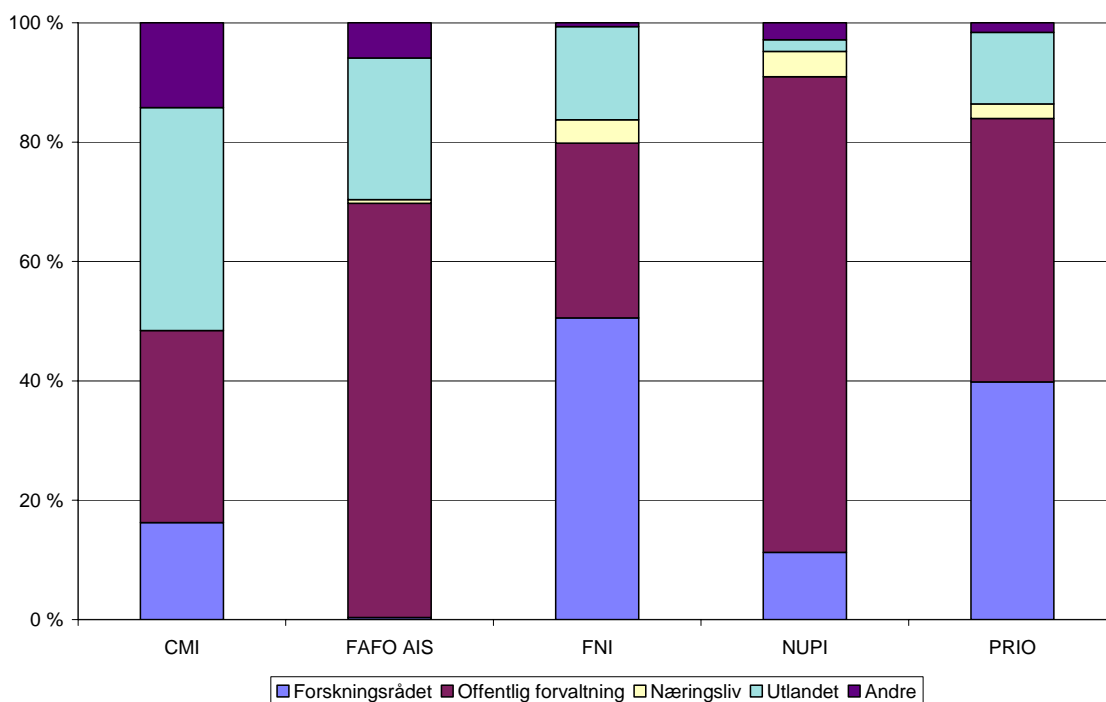
samfunnsvitenskapelige institutter (23%). Den høyeste basisbevilgningsandelen finner vi ved FNI (42%), fulgt av NUPI (36%), PRIO (21%) og CMI (20%). Lavest lå Fafo AIS, der basisbevilgningen utgjorde 8 prosent av samlede driftsinntekter.

6.4 Oppdragsinntekter

Oppdragsinntektene utgjorde 147 millioner kroner i 2005, eller 73 prosent av instituttene samlede driftsinntekter dette året.

Av oppdragsinntektene finansierte offentlige kilder utenom Forskningsrådet 76 millioner kroner eller vel halvparten av instituttene samlede oppdragsinntekter i 2005, mens Forskningsrådet stod for 31 millioner eller 21 prosent. Utenlandske kilder finansierte 19 prosent, mens andre innenlandske kilder og næringslivet utgjorde henholdsvis 6 og 2 prosent av oppdragsinntektene. Finansieringsprofilen varierte en del mellom instituttene, se figur 2. Utenlandske og andre innenlandske kilder stod for halvparten av oppdragsinntektene ved CMI. Offentlig forvaltning utgjorde henholdsvis 80 og 69 prosent av oppdragsinntektene ved NUPI og Fafo AIS. Ved disse to instituttene var finansieringen fra Norges forskningsråd relativt liten, mens Forskningsrådet var viktigste bidragsyter ved FNI med halvparten av oppdragsinntektene. Ved alle instituttene utgjorde offentlige midler (inkludert Forskningsrådet) minst halvparten av oppdragsinntektene. Men oppdragsforskning, særlig for offentlige myndigheter, er en heterogen kategori som også rommer aktiviteter i utkanten av instituttene faglige virksomhet, med et betydelig element av gjennomfakturering.

Figur 6.2 Oppdragsinntekter 2005 relativt fordelt på finansieringskilder.

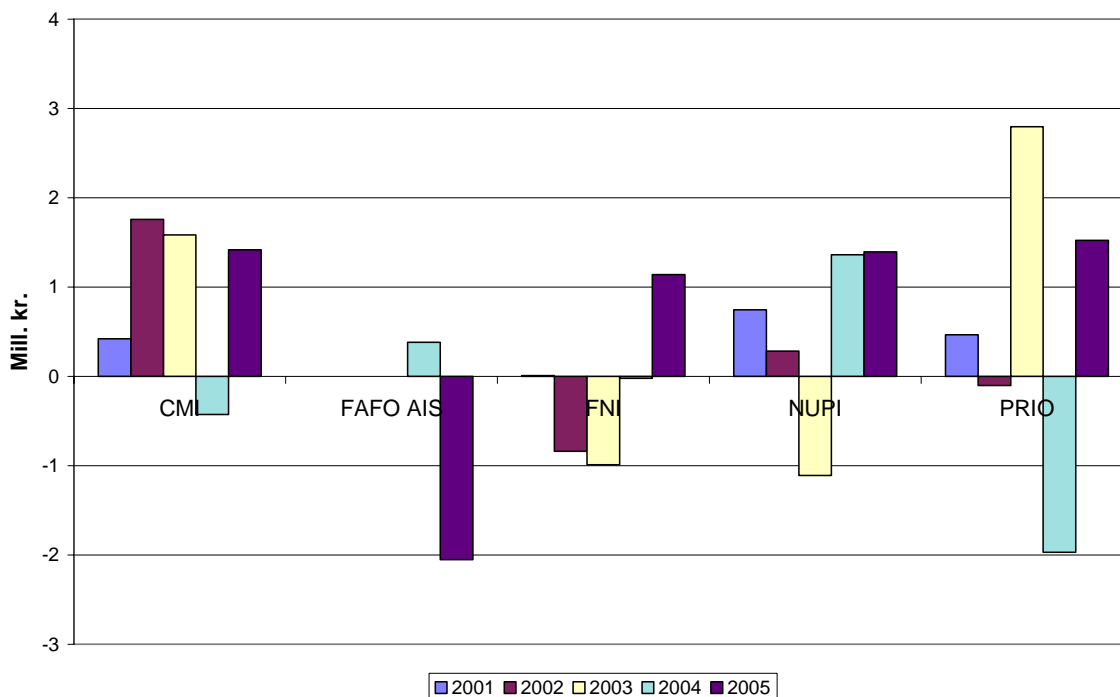
6.5 Finansiering fra Forskningsrådet

Forskningsrådets finansiering omfatter på den ene siden basisbevilgninger, bestående av grunnbevilgning og strategiske instituttprogrammer (SIP), og på den andre siden forskningsprogrammer og FoU-prosjekter. Samlet finansierte Forskningsrådet 67 millioner kroner ved disse instituttene i 2005. Dette utgjorde en tredel av instituttenes samlede driftsinntekter i 2005. Det var store variasjoner mellom instituttene. Finansiering fra Forskningsrådet utgjorde høyest andel av samlet omsetning ved FNI med om lag 70 prosent, og den var lavest ved Fafo AIS med 8 prosent.

6.6 Driftsresultat

De utenriks- og sikkerhetspolitiske instituttenes driftsregnskaper for 2005 viste til sammen et positivt resultat på 3,4 millioner kroner i 2005. Tilsvarende var samlet resultat året før - 0,7 millioner kroner, mye på grunn av et underskudd på 2 millioner kroner ved PRIO. Fafo AIS var eneste institutt med et negativt resultat i 2005 (vel 2 millioner kroner), mens de øvrige instituttene alle kunne legge fram positive resultater på over 1 million kroner. I den siste 5-årsperioden har instituttene som regel levert positive økonomiske resultater, men med enkelte unntak, se figur 6.3.

Figur 6.3 Driftsresultat ved utenriks- og sikkerhetspolitiske institutter 2001-2005. Millioner kroner.

6.7 Personale

Det ble til sammen utført om lag 200 årsverk ved instituttene i 2005. Av dette stod forskere og annet faglig personale for vel 140 årsverk, eller 70 prosent av total årsverksinnsats. Forskerandelen var for øvrig noe lavere enn ved alle samfunnsvitenskapelige forskningsinstitutter sett under ett (80%). Andelen årsverk utført av forskere og annet faglig personale varierer noe ved instituttene, fra 95 prosent ved Fafo AIS til 63 prosent ved CMI. 43 prosent av alle årsverkene i 2005 ble utført av kvinner, mens for årsverk utført av forskere og annet faglig personale var kvinneandelen 39 prosent. Kvinneandelen blant forskerne var høyest ved Fafo AIS (67%) og lavest ved NUPI (24%).

I alt hadde 57 av de ansatte med hovedstilling ved instituttene i 2005 en doktorgrad, se tabell 6.3. Det var dermed 0,40 personer med doktorgrad per forskerårsverk. Doktorgradsandelen varierer noe mellom instituttene, fra 0,53 ved CMI til 0,27 ved Fafo AIS. Tilsvarende gjennomsnittstall for alle samfunnsvitenskapelige forskningsinstitutter var til sammenligning 0,34.

Tabell 6.3 Ansatte i hovedstilling med doktorgrad. 2005. Antall etter kjønn, og antall per årsverk utført av forskere/faglig personale.

	Menn	Kvinner	Totalt	Per årsverk utført av forskere/faglig personale
CMI	10	7	17	0,53
FAFO AIS	2	3	5	0,27
FNI	4	2	6	0,30
NUPI	13	1	14	0,40
PRIO	11	4	15	0,42
TOTALT	40	17	57	0,40

Ved utgangen av 2005 hadde til sammen 25 doktorgradsstipendiater arbeidsplass ved instituttene. Det var flest doktorgradsstipendiater ved PRIO. I tillegg til stipendiatene var det 17 andre ansatte som arbeidet med en doktorgrad ved instituttene. Det ble avlagt 2 doktorgrader av ansatte ved instituttene i 2005. Instituttene bidro med veiledning ved 4 doktorgrader avlagt dette året.

28 ansatte ved instituttene deltok i faglig veiledning av hovedfags- og doktorgradskandidater i 2005. Til sammen var instituttene arbeids- eller praksisplass for 52 hovedfags- og diplomstudenter.

6.8 Publisering

Ansatte ved instituttene publiserte til sammen 123 vitenskapelige artikler i tidsskrifter med fagfelleevaluering i 2005. 87 prosent av artiklene ble publisert i internasjonale tidsskrifter, se tabell 6.4. I 2005 utgjorde den vitenskapelige publiseringen i gjennomsnitt 0,87 artikler per forskerårsverk. Publiseringshyppigheten per forskerårsverk varierte fra 1,32 (PRIO) til 66

0,38 (Fafo AIS). Tilsvarende gjennomsnittstall for alle samfunnsvitenskapelige forskningsinstitutter var til sammenligning 0,44 (2004).

Tabell 6.4 Vitenskapelige artikler i tidsskrifter med fagfellevurdering i 2005. Antall og antall per årsverk utført av forskere/faglig personale.

	Antall vitenskapelige artikler publisert i tidsskrift med fagfellevurdering	Vitenskapelige artikler publisert i tidsskrift med fagfellevurdering per årsverk utført av forskere/faglig personale
CMI	14	0,44
FAFO AIS	7	0,38
FNI	25	1,25
NUPI	30	0,85
PRIO	47	1,32
TOTALT	123	0,87

Tabell 6.5 viser helhetsbildet av publiserings- og formidlingsvirksomheten ved instituttene i 2005. Det ble levert 30 bidrag til fagbøker, lærebøker og andre selvstendige utgivelser i 2005. Instituttene bidro dessuten med 165 kapitler og artikler i lærebøker og andre bøker, allmenntidsskrifter m.m. Utover dette publiserte instituttene nærmere 170 rapporter i egne eller eksterne serier eller for oppdragsgivere. Instituttansatte holdt nærmere 450 foredrag og presentasjoner av papers eller posters og 65 populærvitenskapelige presentasjoner. Instituttene medarbeidere bidro i tillegg med om lag 600 kommentarer, anmeldelser, kronikker og lignende. Instituttene medvirket også som arrangør ved nesten 70 konferanser og seminarer av minst en dags varighet.

Tabell 6.5: Publisering og formidling ved utenriks- og sikkerhetspolitiske institutter 2005.

	Kanal	CMI	FAFO AIS	FNI	NUPI	PRIO	TOTALT
Artikler	Internasjonale tidsskrifter med fagfellevurdering	13	7	20	21	46	107
	Norske tidsskrifter med fagfellevurdering	1		5	9	1	16
	Fagbøker, lærebøker, andre selvstendige utgivelser	4		6	15	5	30
	Kapitler og artikler i fagbøker, lærebøker, fagtidsskrifter med mer	29	11	20	42	63	165
Rapporter	Egen rapportserie	28	4	14	27	18	91
	Ekstern rapportserie	5	3	2	7	9	26
	Til oppdragsgivere	12	13	1	18	8	52
	Foredrag/fremleggelse av paper/poster	69	79	91	199	75	449
	Populærvit. artikler og foredrag	5	1	8	36	15	65
	Ledere, kommentarer, anmeldelser, kronikker ol	135	23	32	447	69	706
	Konferanser, seminarer der instituttet har medvirket i arr.	7	2	8	12	40	69

Vedlegg 3

Tidligere evalueringsrapporter og annen bakgrunnsinformasjon

1. Reorganisering av de utenrikspolitiske instituttene. Innstilling fra en arbeidsgruppe. 1994. Norges forskningsråd.
2. "Til lags åt alle...." En faglig evaluering av Fridtjof Nansens Institutt, Norsk utenrikspolitisk institutt og Institutt for fredsforskning. 1994. Norges forskningsråd.
3. Sektoranalyse for forskning innenfor UDs sektor – for utenrikspolitikk og utenriksøkonomi. 2000. Norges forskningsråd.
4. Sluttrapport fra Basisbevilgningsutvalget for de utenrikspolitiske instituttene. 2004. Norges forskningsråd.
5. Instituttgjennomgang. En beskrivelse av de ulike instituttgruppene. 2004. Norges forskningsråd.
6. De samfunnsvitenskapelige instituttene, Brofoss K.E. og Sivertsen, G. NIFU skriftserie 3/2004.
7. Forskningsinstituttene rammebetingelser for internasjonal konkurranse, Brofoss, K.E. og Slipersæter, S. NIFU STEP rapport 19/2004.
8. St.meld.nr.20 (2004-2005). Vilje til forskning, kap.10.
9. Europas demokratiske eksperiment og institusjonenes evne til læring, nytenking og omstilling. Rapport fra en arbeidsgruppe. 2005. Norges forskningsråd.
10. Evaluering av CMI. Oppstart høsten 2005. Norges forskningsråd.
11. Årsrapporter for instituttene med nøkkeltall. Utarbeidet årlig siden 1997. Norges forskningsråd.

